

GEMEENTE OUDEWATER
Ingekomen:

27 APR 2011

Regnr: 1187

Archeologisch bureauonderzoek

Molenwal, Oudewater
Gemeente Oudewater

B&G rapport 1043

Colofon

Projectnummer	23220810
Auteurs	Drs. M. Horn, Drs. L. Haaring
Redactie	Drs. L. Haaring
Versie	1.4
Status	Definitief

Autorisatie

Drs. T. Nales	Senior Prospector	29-09-2010	
---------------	-------------------	------------	--

Goedkeuring

Mw. H. van den Ende	Gemeente Oudewater	23-2-2011	
---------------------	--------------------	-----------	--

Opdrachtgever

Heijwaal Projectontwikkeling
De heer R. Uijtewaal
Postbus 177
3440 AD Woerden

© Becker & Van de Graaf bv
Noordwijk, september 2010
ISSN 1879-3711

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Protocol 4002

NOORDWIJK

's-Gravendijkseweg 37
Postbus 126
2200 AC Noordwijk

T 071 - 332 68 88
F 071 - 403 55 24

EDE

Fahrenheitstraat 1^a
Postbus 79
6710 BB Ede

T 0318 - 690 022
F 0318 - 642 294

BREDA

Tinstraat 7
Postbus 3953
4800 DZ Breda

T 076 - 548 66 80
F 076 - 514 32 62

onderdeel van de
IDS Groep

info@beckerenvandegraaf.nl
www.beckerenvandegraaf.nl

SAMENVATTING:

Op grond van het archeologisch beleid van de gemeente Oudewater is door Becker & Van de Graaf BV een archeologisch bureauonderzoek (BO) uitgevoerd voor een plangebied aan de Molenwal te Oudewater. In dit plangebied is in het kader van nieuwbouw, bestaande uit appartementengebouwen en gezinswoningen, een bestemmingsplanwijziging benodigd. Bij een onderkelderd appartementengebouw in het noorden van het plangebied zal de grond worden verstoord over een oppervlakte van 523 m² tot op een diepte van 1,2 tot 3,0 m beneden maaiveld. Voor de gezinswoningen in het oosten met een gezamenlijk oppervlak van 457 m² en een appartementengebouw in het zuiden van het plangebied met een oppervlak van 627 m² zal de grond worden verstoord tot op een diepte van 0,9 m onder het maaiveld. De kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische waarden hierdoor verstoord dan wel vernietigd zullen worden.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt verwacht dat het plangebied op de stroomrug van de Hollandse IJssel ligt. Stroomruggen zijn van oudsher aantrekkelijk geweest voor bewoning. Gezien het feit dat de sedimentatie van de rivier begon vanaf ca. 238 na Chr., kunnen daarop aanwezige bewoning- of begravingresten dateren in de periode vanaf de Laat-Romeinse tijd. In het zuidoosten van het plangebied kan zich nog de voet van de Zuidelijke IJsseldijk bevinden die in de loop van de 12de eeuw werd aangelegd voor de ontginning van het achterliggende veengebied. Het plangebied kwam hierdoor in een uiterwaard te liggen. De dijk raakte in de omgeving van het plangebied in onbruik vanwege een uitbreiding van de vestingwerken van Oudewater in de 18de eeuw. Op de dijkvoet of op een verhoogde woonplaats binnen de uiterwaard kunnen zodoende zich nog bewoningresten (stallen, aardewerk, bot) uit de 12de tot 18de eeuw bevinden.

In de 16de tot 18de eeuw werden rond Oudewater vestingwerken aangelegd. Deze vestingwerken bestaan in het plangebied uit een deels geslechte dubbele vestingwal en -gracht. De twee gedempte vestinggrachten bevatten waarschijnlijk nog grachtvullingen waarin vondstmateriaal uit de Late-Middeleeuwen tot Nieuwe tijd C aanwezig kan zijn. De vestingwal in het noorden van het plangebied bestaat uit een deel van een bastion waarop zich mogelijk nog resten van twee molens bevinden, de één daterend in de 16de-17de eeuw en de ander in de 18de- begin 20ste eeuw. Hoewel de aanleg van de vestinggrachten oudere archeologische bewoning- en/of begravingresten verstoord kan hebben, kunnen dit soort resten nog wel onder de vestingwallen aanwezig zijn.

De bodem en de mogelijke archeologische waarden zullen in de plangebieden tot op een diepte van 0,9 tot 3,0 meter onder het maaiveld worden verstoord. Er wordt geadviseerd om in het plangebied inzake archeologie nadere maatregelen te nemen tenzij de bodem onverstoord blijft. Om nader vast te kunnen stellen in hoeverre en exact waar archeologische vindplaatsen zich in het plangebied bevinden, is aanvullend archeologisch vervolgonderzoek nodig. Het advies is om dit in de vorm van proefsleuven te doen. Eventueel kan over dit advies overleg gevoerd worden met de bevoegde overheid, contactpersoon: de heer L. Bos, Sector Ruimtelijke ontwikkeling, Economische zaken en Volkshuisvesting bij de gemeente Oudewater, telefoon: 0348 - 566938.

INHOUDSOPGAVE:

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED.....	4
1. INLEIDING	5
1.1. Aanleiding	5
1.2. Doel- en vraagstelling van het onderzoek.....	5
1.3. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied	5
1.4. Werkwijze	6
2. GEOMORFOLOGIE EN BODEM	8
2.1. Ontstaansgeschiedenis landschap	8
2.2. Geomorfologie.....	8
2.3. Bodem	10
3. ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE INFORMATIE.....	12
3.1. Korte geschiedenis van IJsselveere en Oudewater.....	12
3.2. Archeologie	13
3.3. Historische situatie	15
3.4. Mogelijke verstoringen	17
4. VERWACHTINGSMODEL.....	20
5. AANBEVELINGEN	22
5.1. Betrouwbaarheid	22
GERAADPLEEGDE BRONNEN	23
VERKLARENDE WOORDENLIJST	24
LIJST VAN AFKORTINGEN	24
BIJLAGEN	
1. Topografische kaart	
2. Archis-informatie	
3. Overzicht plangebied	
4. Periodentabel	
5. Historische kaart van Johan Blaeu uit 1647	
6. Historische kaart van de vesting Oudewater uit 1698	
7. Historische kaart van Tirion uit 1749	
8. Topografisch militaire kaart uit 1875	
9. Topografische militaire kaart uit 1898	
10. Topografische kaart uit 1959	

Administratieve gegevens van het plangebied

<i>Toponiem</i>	Molenwal
<i>Onderzoeksmeldingsnummer</i>	42.972
<i>Plaats</i>	Oudewater
<i>Gemeente</i>	Oudewater
<i>Kadastrale aanduiding</i>	Oudewater A 2978, 2979, 2980 en 2981
<i>Provincie</i>	Utrecht
<i>Kaartblad</i>	38B
<i>Coördinaten</i> <i>Centrum</i> <i>Hoekpunten</i>	119.590/448.071 119.587/448.018 (Z) 119.628/448.058 (W) 119.557/448.065 (O) 119.566/448.128 (N)
<i>Oppervlakte plangebied</i>	4138 m ²
<i>Onderzoekskader</i>	Bestemmingsplanwijziging
<i>Opdrachtgever</i>	Heijwaal Projectontwikkeling Contactpersoon: de heer R. Uijtewaal Postbus 177 3440 AD Woerden Tel: 0348 - 484010
<i>Uitvoerder</i>	Becker & Van de Graaf bv Contactpersoon: de heer drs. M. Horn Postbus 126 2200 AC Noordwijk (ZH) Tel: 071-3326888 E-mail: mhorn@bgarcheologie.nl
<i>Bevoegde overheid</i>	Gemeente Oudewater Sector Ruimtelijke ontwikkeling, Economische zaken en Volkshuisvesting Contactpersoon: de heer L. Bos, beleidsmedewerker monumenten en archeologie Postbus 100 3420 DC Oudewater Tel: 0348 - 566938 E-mail: l.bos@oudewater.nl
<i>Beheer en plaats van documentatie</i>	Becker & Van de Graaf, Noordwijk, tot deponering bij Provinciaal Bodemdepot Utrecht Contactpersoon: mevrouw M. de Jong Vlampijpstraat 87 3534 AR Utrecht
<i>Uitvoeringsperiode onderzoek</i>	September 2010

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

In opdracht van Heijwaal Projectontwikkeling heeft archeologisch onderzoeksbureau Becker & Van de Graaf bv in september 2010 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een locatie aan de Molenwal in Oudewater, gemeente Oudewater¹. De aanleiding voor dit onderzoek is in het kader van een bestemmingsplanwijziging voor het bouwen van appartementencomplexen, gezinswoningen, parkeerplekken en een speelplaats op de locatie van een voormalige busremise (reeds gesloopt). Graafwerkzaamheden ten behoeve van deze ontwikkeling zullen zorgen voor een bodemverstoring. In het noorden van het plangebied is een appartementengebouw van 523 m² gepland waaronder een parkeerkelder aangebracht zal worden. Hierbij zal de grond verstoord worden tot op een diepte van 1,2 tot 3,0 m beneden het maaiveld. Gezinswoningen in het oosten met een gezamenlijk oppervlak van 427 m² en een appartementengebouw in het zuiden met een oppervlak van 627 m² hebben enkel funderingen die tot 0,9 m onder het maaiveld zullen reiken. De kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische waarden hierdoor verstoord dan wel vernietigd zullen worden.

1.2. Doel- en vraagstelling van het onderzoek

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde verwachting voor het plangebied. Dit gebeurt aan de hand van bestaande bronnen over bekende en verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Op basis van de resultaten van het onderzoek worden aanbevelingen gedaan over eventueel behoud of vervolgonderzoek.

Om dit doel te kunnen realiseren, wordt op de volgende vragen een antwoord gegeven:

- Is op de locatie naar verwachting nog een bodemarchief aanwezig?
- Wat is (naar verwachting) de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- In welke mate wordt een eventueel aanwezig bodemarchief verstoord door de realisatie van de geplande bodemingreep?

Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1 (Centraal College van Deskundigen 2006).

Voor de in dit rapport gebruikte geologische en archeologische tijdsaanduidingen wordt verwezen naar bijlage 4. Afkortingen en enkele vaktermen worden achterin dit rapport uitgelegd (zie lijst van afkortingen en begrippen).

1.3. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied

De ligging van het onderzochte gebied, oftewel het plangebied, is weergegeven in bijlage 1. Het plangebied ligt in Oudewater ten zuidwesten van de Hollandse IJssel en ten noordoosten van de Zuidelijke IJsseldijk. De straat Molenwal begrenst de noordoostelijke, oostelijke en zuidelijke zijden van het plangebied, en de Molenstraat de noordelijke en noordoostelijke zijden. Ten oosten en zuidoosten van het plangebied wordt het plangebied begrensd door woonhuizen en bijbehorende tuinen die aan de Molenstraat en de Utrechtse Straatweg liggen (Figuur 1). De exacte ligging en contouren van het plangebied zijn nader weergegeven in bijlage 3.

Om tot een gespecificeerde verwachting voor het plangebied te komen, is niet alleen gekeken naar bekende gegevens over het plangebied zelf maar ook naar de omgeving. Voor het totale onderzochte gebied, oftewel het onderzoeksgebied, is als begrenzing een straal van 500 m rondom het plangebied gekozen. De grootte van deze straal is gekozen zodat onderzoek dat voorheen heeft plaatsgevonden in de directe omstreken in het huidige onderzoek kan worden betrokken. Op deze manier kunnen

¹ In dit onderzoek zal op verzoek van de opdrachtgever ook een stuk grond van de gemeente Oudewater direct ten noorden van het plangebied (overeenkomstig een deel van perceel A 2633) worden meegenomen. Dit stuk grond is onlangs aangekocht door de opdrachtgever. In de figuren zal dit stuk grond door middel van een stippellijn worden omkaderd.

aannames worden gemaakt over welke archeologische waarden in het plangebied zelf zouden kunnen worden aangetroffen.

Figuur 1: De ligging van het plangebied op een luchtfoto (bron: Google Maps). Het plangebied is rood omkaderd. De rode stippellijn omkaderd een stuk grond van de gemeente Oudewater.

1.4. Werkwijze

Bij het bureauonderzoek zijn gegevens verzameld over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied. Er is gebruik gemaakt van informatie uit de onderstaande lijst. Deze gegevens zijn aangevuld met relevante informatie uit beschikbare achtergrondliteratuur (zie literatuurlijst).

Archeologie

- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)
- Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Utrecht
- Archeologisch Informatie Systeem (Archis II) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)
- *Tastbare Tijd* (Blijdenstijn 2005)
- Beek / Kooiman 1993; Visse 2000

Bodemkaarten en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart 38 West Gorinchem (Stichting voor Bodemkartering 1984)
- Geomorfologische kaart 38 (Alterra 2005)
- Geomorfologische kaart van de Rijn-Maas delta (Berendsen/Stouthamer 2001)

Historische kaarten

Aanvullende historische informatie is verkregen uit beschikbaar historisch kaartmateriaal, waaronder:

- Kaart van Jacob van Deventer (1558)
- Kaart 'Toonneel des Aerdryck / Nieuwe Atlas van Johan Bleau (1647)
- Historische kaart van vesting Oudewater (1698)
- Kaart van Tirion (1749)
- Kadasterkaart Minuutplan (1811-1832)
- Topografische kaarten (1875, 1898, 1959)

Archief

Er is contact opgenomen met mevrouw N. Stoppelenburg van Het Utrechts Archief. Zij heeft delen van dit rapport aangevuld met historische informatie. Daarnaast heeft zij een kopie van het minuutplan van de gemeente Oudewater uit 1811-1832 toegestuurd. Deze was namelijk niet aanwezig op watwaswaar.nl.

Overige informatie

Er is contact geweest met de heer R. Ooyevaar, amateur archeoloog en projectleider AWN (Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland) zuid-west, betreffende archeologische vondsten die niet zijn opgenomen in Archis. Tevens is er contact geweest met de heer L. Bos van de gemeente Oudewater, Sector Ruimtelijke ontwikkeling, Economische zaken en Volkshuisvesting. De heer Bos heeft informatie toegestuurd over de aanleg en het slechten van de vestingwerken. Daarnaast is informatie vergaard over de aanleg van kabels en leidingen in het plangebied door middel van een KLIC-melding.

2. Geomorfologie en bodem

2.1. Ontstaansgeschiedenis landschap

Oudewater ligt in het midden-Nederlandse rivierengebied, waar de rivieren de Maas en Rijn stromen. Gedurende de laatste ijstijd (het Weichselien, circa 120.000 tot 11.500 jaar geleden) werd de omgeving van Oudewater beheerst door een systeem van vlechtende rivieren. Vlechtende rivieren bestaan uit vele naast elkaar en door elkaar heen lopende geulen die het grootste deel van het jaar niet of nauwelijks water afvoeren. Alleen in de zomer kan de vlechtende rivier veel smeltwater afvoeren. Deze rivieren zetten een dik pakket zandige afzettingen af die bestonden uit grof, soms grindrijk zand, met lokale kleilagen. Geologisch gezien behoren deze afzettingen tot de Formatie van Kreftenheye (De Mulder *et al.* 2003). Deze grove rivierafzettingen komen voor op een diepte van 400 tot 500 cm onder het huidige maaiveld (Berendsen 2005). Het is echter ook mogelijk dat in de ondergrond dekzand aanwezig is, dat door de wind is afgezet (Formatie van Boxtel; De Mulder *et al.* 2003), aangezien Oudewater op de grens ligt van de verspreiding van dekzand in de ondergrond (Berendsen / Stouthamer 2001).

Door de opwarming in de periode na de ijstijd, het zogenaamde Holoceen (ca. 10.000 jaar geleden – heden), begonnen de ijskappen te smelten en begon de zeespiegel te stijgen. De hoeveelheid vegetatie nam snel toe, waardoor de afvoer van de rivieren regelmatig werd. Deze kregen hierdoor een meer meanderend (bochtig) patroon en zetten tijdens overstromingen klei af op oevers en overstromingsvlaktes (Formatie van Echteld; De Mulder *et al.* 2003). Tijdens de snelle zeespiegelstijging ontwikkelden zich direct ten westen van de huidige kustlijn de eerste strandwallen, waarachter zich rustige en natte omstandigheden ontwikkelden. Hier ontstonden grote broek- en bosveengebieden (het Hollandveen Laagpakket, de Mulder *et al.* 2003). Het veengebied werd doorsneden door verschillende rivierlopen van de Rijn, die zich binnen dit gebied verschillende keren hebben verlegd, waarbij zich verschillende stroomgordels hebben ontwikkeld. Oudewater ligt in de overgangszone tussen de Hollands-Utrechtse veenvlakte en een gebied met rivierafzettingen (Beek / Kooiman 1993).

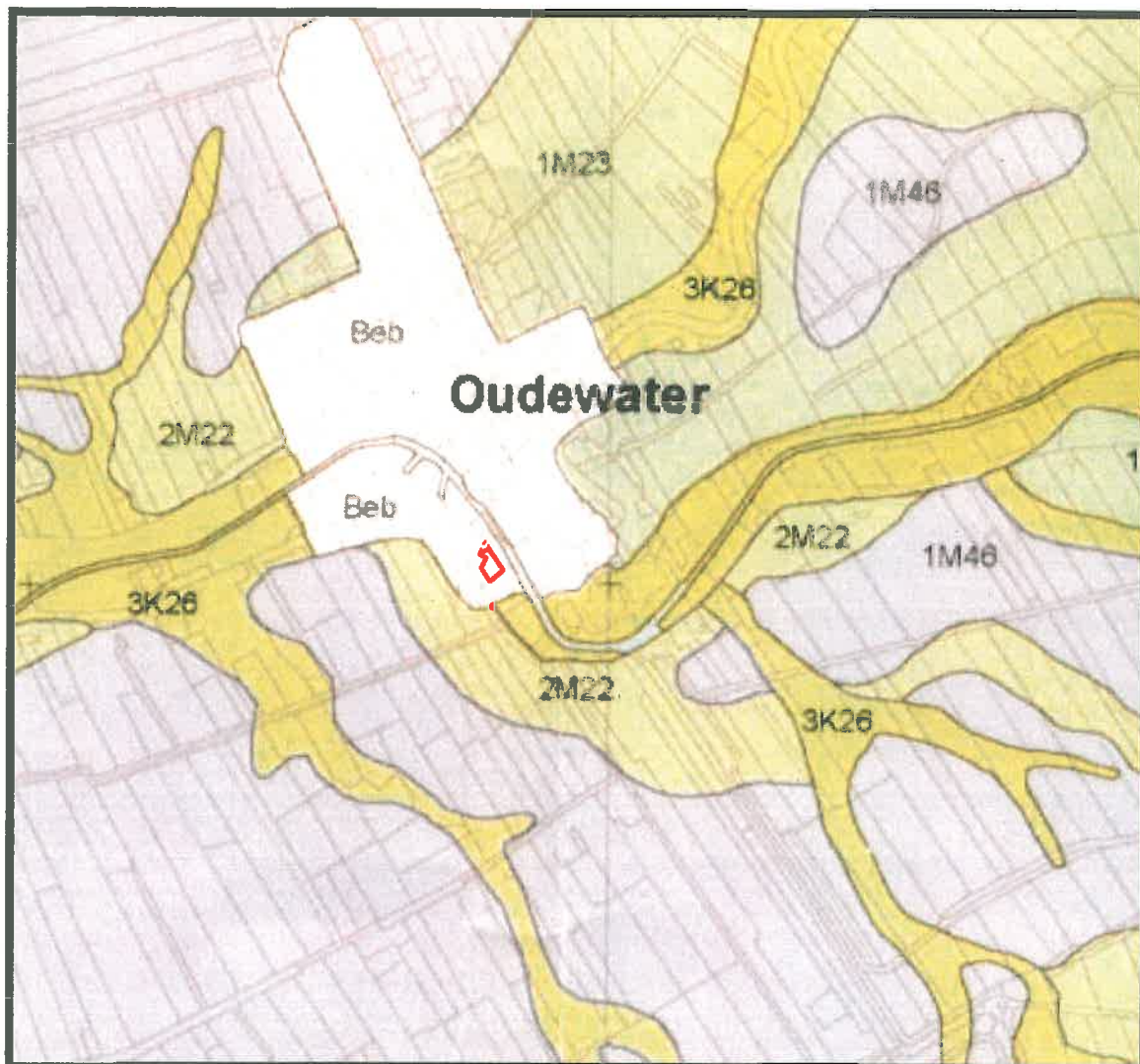
Het plangebied is gelegen op de stroomgordel van de Hollandse IJssel, die vanaf circa 238 tot 1285 na Chr. water afvoerde van de Rijn. In de loop van de 12^e eeuw was de rivier al geheel bedijkt. In 1285 na Chr. werd bij Klaphek (Nieuwegein) een dam in de rivier aangelegd en stopte de afvoer (Berendsen en Stouthamer 2001). Dit gebeurde mogelijk na aanleiding van een doorbraak van de IJsseldijk bij Oudewater in 1280 of 1281 (Beek / Kooiman 1993).

2.2. Geomorfologie

Het plangebied is op de geomorfologische kaart (Alterra 2005) niet gekarteerd vanwege zijn ligging binnen de bebouwde kom van Oudewater (Figuur 2). In de omgeving van het plangebied is een rivieroeverwal aanwezig (kaartcode 3K25) die zeer waarschijnlijk ook door het plangebied loopt. Een andere mogelijkheid is dat het plangebied ligt in een rivierkom en oeverwalachtige vlakte (kaartcode 2M22) of in een rivier-inversierug (kaartcode 3K26), landschapsvormen die ook in de nabije omgeving van het plangebied worden genoemd.

De landschapsvormen zijn ontstaan onder invloed van de Hollandse IJssel en tonen aan dat Oudewater is gelegen op de grens van de invloedszone van de rivier en het achterliggende klei-opveengebied. De oeverwallen aan weerszijden van de rivier waren aantrekkelijk voor bewoning vanwege hun nabijheid tot de rivier (hetgeen gelegenheid gaf tot transport, en tevens een bron van vis was), door hun relatief hogere ligging ten opzichte van de kommen en door het feit dat ze een gunstige waterhuishouding hadden. Pas in de Middeleeuwen is men begonnen met het ontginnen van de komgebieden (Berendsen 2005).

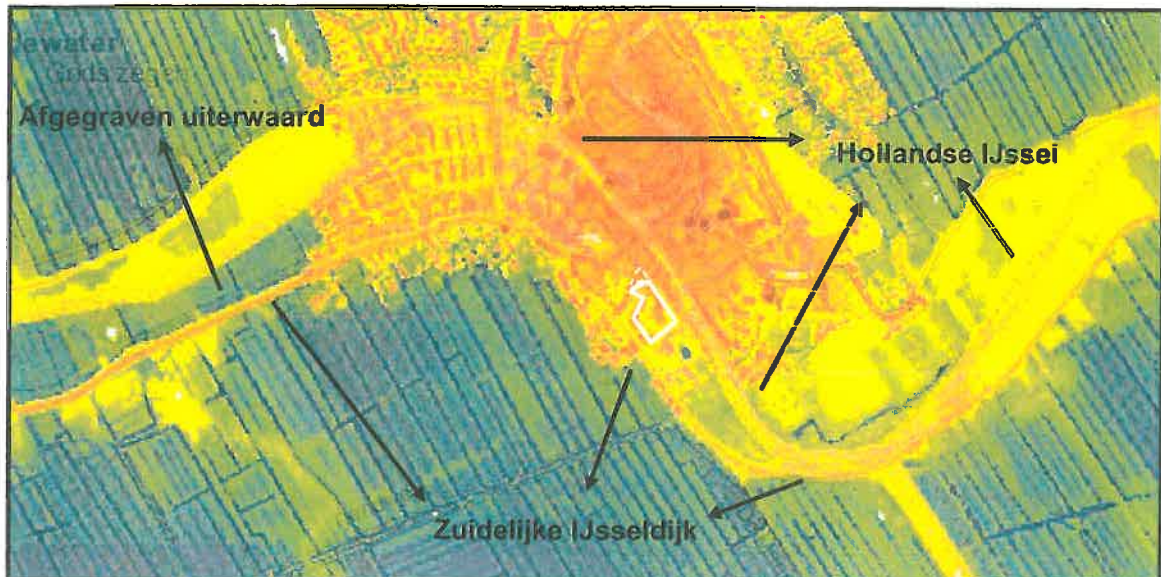
Op de geologisch-geomorfologische kaart van de Rijn-Maas delta staat het plangebied aangegeven als liggende op de stroomrug van de Hollandse IJssel (nr. 68). Deze stroomrug wordt gedateerd tussen 1712 en 665 jaar geleden. De sedimentatie van de rivier eindigde met de afdamming van de rivier in 1285 na Chr. bij Klaphek (Berendsen / Stouthamer 2001).

Figuur 2: De ligging van het plangebied op de geomorfologische kaart (Alterra 2005). Het plangebied is rood omkaderd. De rode stippellijn omkaderd een stuk grond van de gemeente Oudewater.

Op het AHN is te zien dat het plangebied gelegen is op de hoog in het landschap liggende stroomrug van de Hollandse IJssel, zoals op basis van de geomorfologische kaart al in het plangebied werd verwacht (Figuur 3). De stroomrug zelf heeft over het algemeen een groene, gele of lichtrode kleur. De moderne bebouwing is hier meestal donkerrood gekleurd. De stroomrug ligt hoger dan het binnendijkse gebied dat over het algemeen blauw of groen gekleurd is.

Op basis van informatie die door de heer Uijtewaal van Heijwaal Projectontwikkeling is verstrekt, ligt het meest zuidelijke punt van het plangebied op -0,48 m NAP en het meest noordelijk op +1,71 m NAP. Het plangebied loopt dus van het zuiden naar het noorden met ongeveer 2,2 meter omhoog.

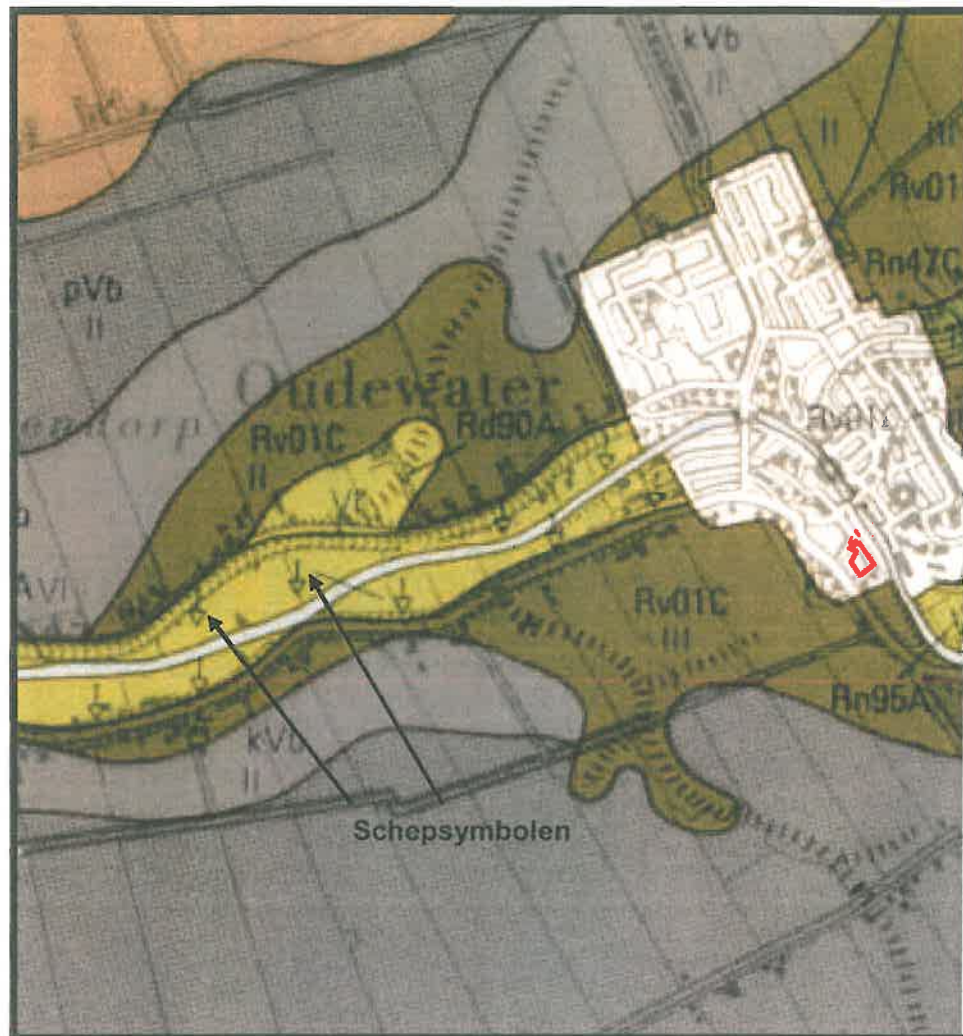
Figuur 3: Een digitale hoogtekarte van het gebied met het plangebied binnen de witte omkadering, verkregen van de website van het AHN (Actueel Hoogtebestand van Nederland, www.ahn.nl). De witte stippellijn omkaderd een stuk grond van de gemeente Oudewater. Blauw is het laagst gelegen gebied, terwijl een opeenvolgend groene, gele of rode kleur een steeds hoger gelegen gebied aangeven.

2.3. Bodem

Op de bodemkaart (Stichting voor Bodemkartering 1984) is het plangebied wederom niet gekarteerd vanwege diens ligging binnen de bebouwde kom (Figuur 4). In de directe omgeving van het plangebied is hetzij een kalkhoudende poldervaaggrond bestaande uit zware zavel en lichte klei (kaartcode Rn95A, Grondwatertrap (Gt) VI) hetzij een drechtvaaggrond (kaartcode Rv01C, Gt III) aanwezig. Deze kunnen daarom ook in het plangebied zelf aanwezig zijn. Poldervaaggronden zijn kleigronden met een grijze, roestig gevlekte en niet slappe ondergrond met een grijze humusarme bovengrond. Drechtvaaggronden zijn kleigronden met een niet erg donkere bovengrond waarbij op een diepte tussen 40 en 80 cm de grond overgaat in veen (De Bakker 1966).

De grondwatertrappenindeling is gebaseerd op gemiddeld hoogste (GHG) en gemiddeld laagste grondwaterstanddieptes (GLG). Hiermee worden de winter- en zomergrondwaterstanden gekarakteriseerd in een jaar met een gemiddelde neerslag en verdamping. Grondwatertrap III duidt op natte gronden waarbij de GHG wordt aangetroffen op minder dan 40 cm -mv en de GLG op een diepte tussen 80 en 120 cm -mv. Grondwatertrap VI duidt op droge gronden waarbij de GHG wordt aangetroffen op een diepte tussen 40 en 80 cm -mv en de GLG op een diepte van meer dan 120 cm -mv.

Op de bodemkaart wordt ook aangegeven dat de uiterwaarden (de buitendijkse gebieden aan weerszijden van de Hollandse IJssel) ten westen van het plangebied afgegraven zijn. Dit wordt aangegeven door de aanwezigheid van zogenaamde schepsymbolen (figuur 4). Deze schepsymbolen worden ook verder ten oosten van het plangebied in de uiterwaarden aangegeven. Het is mogelijk dat in deze uiterwaarden kleiwinning heeft plaatsgevonden voor steenfabrieken in de 19^e-20^e eeuw (Blijdenstijn 2005). Dit soort praktijken hebben er voor gezorgd dat bijvoorbeeld de uiterwaarden ten oosten van het plangebied lager in het landschap zijn komen te liggen (Figuur 3). Desondanks is het niet waarschijnlijk dat kleiwinning ook in het plangebied heeft plaatsgevonden. Dit is voornamelijk vanwege het feit dat in het plangebied gedurende de 16de tot 18de eeuw vestingwerken zijn aangelegd.

Figuur 4: De ligging van het plangebied op de bodemkaart (Stichting voor Bodemkartering 1984). Het plangebied is rood omkaderd. De rode stippellijn omkaderd een stuk grond van de gemeente Oudewater.

3. Archeologische en historische informatie

3.1. Korte geschiedenis van IJsselveere en Oudewater

3.1.1. Ontginning van het gebied

Het plangebied is gelegen direct ten zuidwesten van de Hollandse IJssel in IJsselveere, een stadsdeel dat in 1585 aan Oudewater werd toegevoegd. Hiermee bevindt het zich aan de rand van de Lopikerwaard, een gebied dat wordt begrensd door de rivieren de Lek, de Hollandse IJssel en de Vliet. De Lopikerwaard werd tussen de 11^e en de 13^e eeuw ontgonnen en in cultuur gebracht. Het maakte deel uit van de zogenaamde cope-ontginningen waarbij het natte veengebied werd ontgonnen volgens vooraf vastgestelde ontginningsblokken. Deze blokken werden uitgegeven aan copers die de ontginningen organiseerden. Men begon de ontginningen vanaf rivieroevers, waar een dijk werd opgericht. De cope-ontginningen vanaf de Hollandse IJssel vonden plaats vanaf diens bedijking, die in de loop van de 12de eeuw werd aangelegd. Vanaf deze dijk, de zogenoemde Zuidelijke IJsseldijk, werd het ten zuidwesten van Oudewater gelegen blok Vliet en Dijkveld in cultuur gebracht door deze te ontwateren. Door de afdamming van de Hollandse IJssel bij Klaphek door graaf Floris V in 1285 na Chr. stroomde er minder water door de Hollandse IJssel. Hierdoor verlegde de Hollandse IJssel zich niet meer in het landschap en overstroomden de uiterwaarden minder vaak (Blijdenstijn 2005). Het plangebied is gelegen in de uiterwaard tussen de Zuidelijke IJsseldijk (of de huidige Utrechtse Straatweg) en de Hollandse IJssel.

3.1.2. *IJsselveere en de stad Oudewater (geschreven door mevrouw Stoppelenburg, Het Utrechts Archief)*

IJsselveere dankt haar bestaan aan de overeenkomst tussen de Utrechtse bisschop Jan van Sierck en de Hollandse graaf Floris V. Als onderpand voor een lening verwierf graaf Floris in 1281 het westelijke deel van het Sticht, inclusief Waarder, Woerden en Oudewater. Dit onderpand kreeg een definitief karakter toen de Utrechtse bisschop in 1296 medeplichtig bleek aan de moord op graaf Floris.

De handelsnederzetting Oudewater was al in de 11^e eeuw rijk genoeg om een tufstenen kerk te laten bouwen. Gezien de wijding van deze kerk aan St. Michaël zou de nederzetting in haar oudste vorm, vergelijkbaar met Zwolle, uit de 8^e eeuw kunnen dateren. Rond de St. Michaëlskerk, ingeklemd tussen de Hollandse IJssel en de Lange Linschoten (het 'Oude Water') ligt de oude kern van Oudewater: dit is nog steeds zichtbaar aan het hoogteverschil, gezien vanaf het plein rond de kerk. Het is niet duidelijk wanneer Oudewater zich uitbreidde naar de overzijde van de Lange Linschoten. Het eerste stadhuis, tegelijk waag, stond nog in 1560 op de plaats van de huidige 'heksenwaag'. In 1265 kreeg Oudewater stadsrechten van de Utrechtse bisschop Hendrik van Vianden. De middeleeuwse stadsmuur, die in 1321 voltooid was, was aan de oostzijde gebouwd langs de Hollandse IJssel, die sinds 1296 de grens vormde tussen Holland en het Sticht. Voor Holland was Oudewater een belangrijke grensvesting, wat zich uitte in een aantal belegeringen van en schermutselingen rond de stad.

In de 14^e eeuw ontstond aan de zuidzijde van de Hollandse IJssel de nederzetting IJsselveere. Deze nederzetting viel onder het bestuur van Montfoort. Door haar positie op de grens van het Sticht en Holland en het ontbreken van echte controle werd er veel gesmokkeld. Oudewater had zelfs IJsselveere een keer platgebrand. Met name de molen van IJsselveere, een ongesanctioneerde concurrent voor de molen van Oudewater, moest het ontgelden.

Hoewel het begin van de nederzetting pas in de 14^e eeuw te plaatsen is, was er in het westelijk deel van IJsselveere waarschijnlijk al eerder enige bewoning. De naam IJsselveere duidt op een oversteekplaats – een veer – over de IJssel. Dit veer moet hebben gelegen ter hoogte van de Michaëlskerk, de oude kern van de nederzetting Oudewater.

In de turbulente tijd van het begin van de Tachtigjarige Oorlog was Oudewater nog in proces verwickeld over de 'demolitie' van 'het veer voor Oudewater'. In 1562 deed de Grote Raad van Mechelen uitspraak over de grenzen van de 'Heerlichheit 't Veer'. IJsselveere bleef onder de

jurisdictie van de heer van Montfoort, maar er mocht geen handel meer gedreven worden en meer dan twee of drie herbergen waren niet toegestaan.

In de verslagen over de inname van Oudewater door het Spaanse leger in 1575 wordt IJsselveere niet genoemd, maar het is aan te nemen dat de nederzetting niet ongemoeid is gebleven. In 1575 ging ook het middeleeuwse archief van Oudewater verloren.

In 1585 brak een moment aan waar het stadsbestuur van Oudewater al vele jaren naar had uitgekeken: IJsselveere werd bij Oudewater gevoegd. Het 'nieuwe' IJsselveere werd een echte industriewijk, met een scheepswerf, grutterijen, een oliemolen, brouwerijen, een smidse en een tweede korenmolen. De bebouwing lag langs de IJssel en aan weerszijden van de straat die nog steeds als 'IJsselveere' wordt aangeduid. Het IJsselveere van voor 1585 was ruim opgezet, met stegen tussen de huizen zoals de 'Fockensteech' en de 'Boersteech' aan de zuidzijde; hiernaar wordt nog in de lijst van eigenaren uit 1590 verwezen. Hoever dit oude IJsselveere zich uitstrekte, is alleen in te schatten op basis van de kaart van Jacob van Deventer uit 1560. Het nieuwe IJsselveere was strakker van opzet en had langs de Hollandse IJssel openbare kades voor het scheepverkeer.

Nu IJsselveere bij Oudewater hoorde, werd het opgenomen in de vestingwerken. Dit werd voortvarend aangepakt, getuige het bezwaar dat in 1586 werd aangetekend namens de Staten van Utrecht, de Heerlijkheid Montfoort en andere partijen die belang hadden bij een vrije doorvaart van de Hollandse IJssel. Een belangrijk onderdeel van de nieuwe vestingwerken waren de walbruggen over de Hollandse IJssel, één aan de zijde van Utrecht, ter hoogte van de Bonte Paardensteeg, en één aan de zijde van Gouda, juist ten westen van de bebouwing langs de Noorderkerkstraat.

De wallen rond Oudewater – en dus ook rond IJsselveere – waren van groot belang voor de touwindustrie, waarop de welvaart van Oudewater gevestigd was. Door de touwindustrie kon Oudewater zich na de verwoestingen die de Spanjaarden in 1575 hadden aangericht zo snel herstellen. De opname van Oudewater in de Oude Hollandse Waterlinie vormden de eerste klap voor deze pijler van de Oudewaterse economie. De landelijke economische crisis en de teruggang in de scheepvaart maakten kort na 1700 een einde aan de bloei van de touwindustrie: de touwslagers moesten vanaf deze tijd letterlijk de eindjes aan elkaar knopen. De uitbreidingen van de vestingwerken rond het midden van de 18^e eeuw vormden de volgende klap. Oudewater had geen geld voor of behoefte aan stadsuitbreidingen en de burgers hadden geen geld voor nieuwe huizen. Om deze redenen bleven veel monumentale gebouwen en huizen in Oudewater bewaard.

3.2. Archeologie

3.2.1. Archeologische verwachting binnen het plangebied op de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Utrecht en de Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW)
Volgens de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Utrecht ligt het plangebied binnen het gebied IJsselveere dat een hoge archeologische waarde is toegekend voor bewoningsresten uit 1300 tot 1500 na Chr.

Op de Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW) is het plangebied gekarteerd als een gebied met een zeer lage archeologische trefkans (Bijlage 2). Deze lage trefkans is waarschijnlijk gebaseerd op de ligging van het plangebied op de stroomgordel van de Hollandse IJssel, die in zijn geheel een lage waardering krijgt. Volgens Berendsen en Stouthamer (2001) komen op deze stroomrug echter archeologische resten voor vanaf de (Laat-)Romeinse tijd en met name vanaf de Middeleeuwen. De lage trefkans op de IKAW is mogelijk gerelateerd aan het feit dat voor informatie over oeverafzettingen van rivieren met name in het westen van Nederland gebruik gemaakt is van oudere geologische kaarten. De informatie op deze kaarten komt niet altijd goed overeen met de informatie van Berendsen en Stouthamer (Deeben / Hallewas / Maarleveld 2002).

3.2.2. Archis

Het gehele centrum van Oudewater staat op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) aangegeven als een terrein van hoge archeologische waarde (monumentnummer 12020; CMA-nummer 38B-128). Het terrein omvat de gehele historische kern van Oudewater daterend in de Late-Middeleeuwen tot Nieuwe tijd. Ook het plangebied valt binnen de grenzen van dit AMK-terrein (bijlage

2). Volgens Archis zijn binnen het plangebied geen waarnemingen en vondsten gemeld en geen eerdere onderzoeken uitgevoerd.

Binnen een straal van 500 m rondom het plangebied zijn daarentegen wel meerdere onderzoeksmeldingen, enkele waarnemingen en vondstmeldingen en één AMK-terrein bekend (Bijlage 2). Op 190 m ten noorden van het plangebied ligt in het centrum van Oudewater een AMK-terrein (monument 12326, AMK-nr. 38B-127) van zeer hoge archeologische waarde. Het gaat om een kerk met daaronder een tufstenen voorganger. De voorganger dateert uit de 12e eeuw na Chr. De kerk werd rond 1400 omgebouwd tot een driebeukige hallekerk en kende tot in de Nieuwe tijd nog diverse verbouwingen (waarneming 24.632).

In de kern van de stad Oudewater zijn daarnaast meerdere onderzoeken gemeld die vooral sporen opleverde uit de periode Late-Middeleeuwen tot Nieuwe tijd. Op ongeveer 50 m ten zuidoosten van het plangebied heeft een archeologische begeleiding bij het uitgraven van riolerings sleuven bij de N228 (Utrechtse Straatweg) tussen de straten IJsselveer en Molenwal plaatsgevonden (onderzoeksmelding 30.960). Tijdens deze begeleiding werden sporen aangetroffen van de in de 17de en 18de eeuw aangelegde buitenste en binnenste vestinggrachten. De binnenste vestinggracht werd net ter hoogte van de Molenstraat geraakt. Uit de grachtvullingen kwamen voorwerpen uit de Late-Middeleeuwen tot Nieuwe tijd tevoorschijn (onderzoeksmelding 30.960, waarneming 418.656). Een booronderzoek op een locatie ongeveer 225 m ten noordoosten van het plangebied toonde ook de restanten van vestingwerken uit de Late-Middeleeuwen - Nieuwe tijd aan. Op basis hiervan werd een proefsleuvenonderzoek aanbevolen (onderzoeksmeldingen 24.706). Restanten van deze vestingwerken werden ook gevonden bij een booronderzoek aan de Lange Burchwal 102-104 op 420 m ten noordoosten van het plangebied (onderzoeksmelding 26.360).

Ten noorden van het plangebied worden meerdere onderzoeken gemeld. Op ongeveer 100 m van het plangebied heeft bij de Cosijnbrug een archeologische begeleiding plaatsgevonden (onderzoeksmelding 23.884, vondstnummer 409.641). Hierbij werden aan beide kanten van de Hollandse IJssel bakstenen brugconstructies uit de 17^e-18^e eeuw gevonden. In de Havenstraat werd vermoedelijk een restant van de in 1571 afgebroken laatmiddeleeuwse IJsselpoort aangetroffen. Ten westen van de Cosijnbrug is op de Westerwal een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd (onderzoeksmelding 6.854). Binnen het onderzochte gebied zijn op drie kleine terreinen proefsleuven aangelegd. Hierin werden onder andere resten aangetroffen van een voormalige soldatenkazerne die in 1798 is gebouwd op een grondverbetering die was aangebracht op 17de eeuwse (en oudere) bebouwing. Mogelijk zijn er ook delen van een scheepswerf aangetroffen (Verelst 2004; waarneming 57.094). Op ongeveer 200 m ten noorden van het plangebied is een cultuurlaag met onbekende datering, steengoed uit de 15^e en 16^e eeuw en aardewerk uit de Vroege-Middeleeuwen D tot Nieuwe tijd C aangetroffen tijdens een booronderzoek en een archeologische begeleiding aan de Marktstraat 37 (onderzoeksmeldingen 15.040 en 16.481; waarnemingen 405.871 en 417.420). Op ongeveer 320 m ten noorden van het plangebied werd tijdens een booronderzoek een laatmiddeleeuwse houten vloer met daarbovenop onder andere aardewerk- en baksteenfragmenten, visresten en verbrande graanresten in de boringen aangetroffen (onderzoeksmelding 17.915, waarneming 405.810).

Naast onderzoeksmeldingen zijn er ook waarnemingen gedaan. Op ongeveer 40 m ten noordwesten van het plangebied is bij een ontgraving bij een hotel een geknepen voet van verschraald Pingsdorf aardewerk uit de 13^e eeuw aangetroffen (persoonlijk contact met de heer R. Ooyevaar, waarneming 36114). Vijf waarnemingen zijn aan de overzijde van de Hollandsche IJssel gedaan bij de afgraving van een voormalig gasfabrieksterrein op 60-120 m afstand van het plangebied. De heer Ooyevaar heeft hier een fragment van een mopstenen muurwerk gevonden (waarnemingen 24.638). Dit muurwerk kan worden geïdentificeerd als deel van de oudste middeleeuwse ommuring uit 1321 na Chr. Daarnaast was een 14^e eeuwse fundering van kloostermoppen aanwezig die mogelijk deel uitmaakte van de stadsmuur (waarneming 36.115). Tevens zijn hier aardewerk- en steengoedfragmenten uit de Late-Middeleeuwen tot Nieuwe tijd C gevonden (waarnemingen 36.116 tot 36.118).

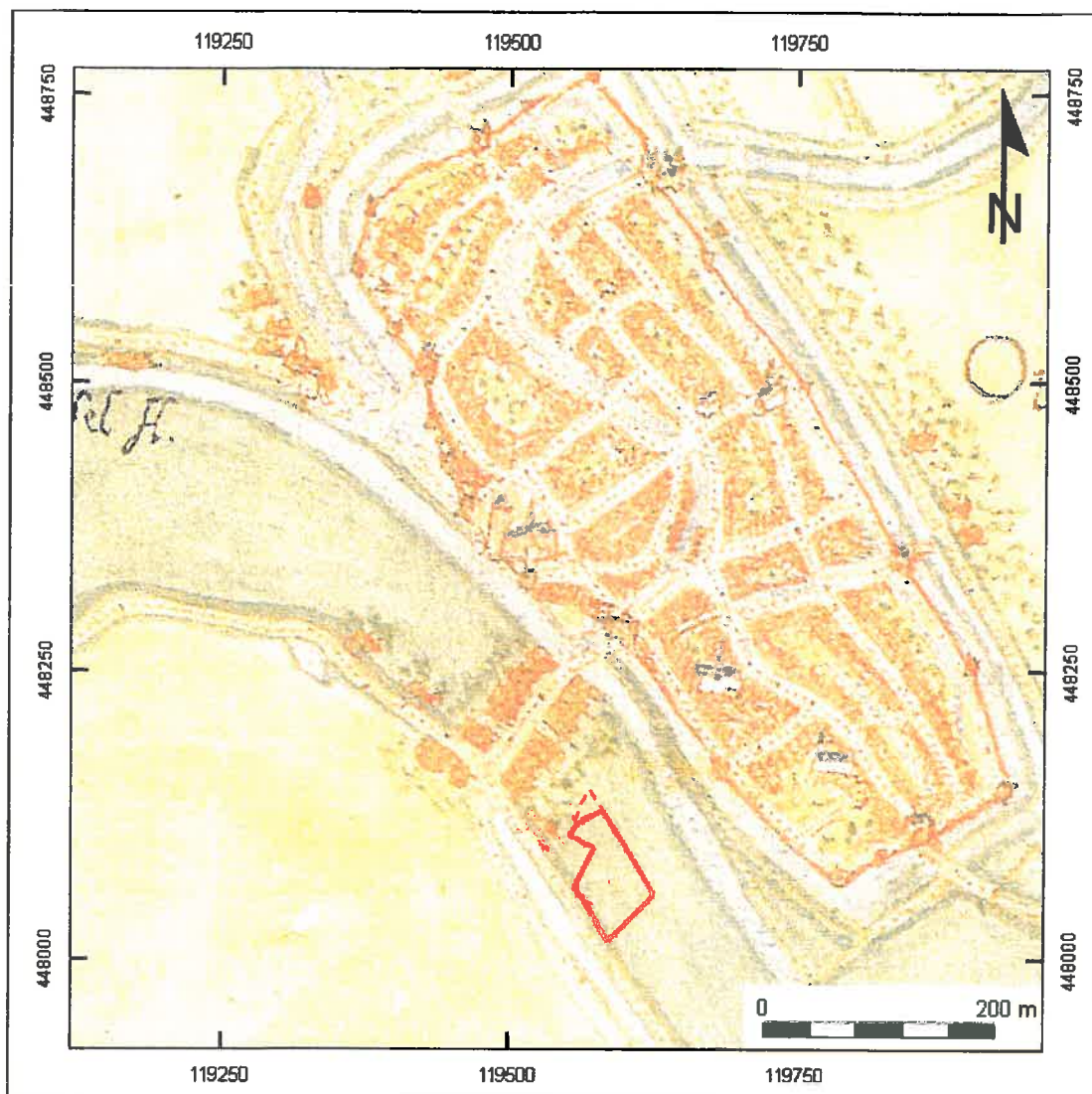
3.3. Historische situatie

De vroegst bij dit onderzoek gebruikte kaart is een stadskaart van Oudewater van Jacob van Deventer daterend in 1558 na Chr. (Figuur 5). Het plangebied is gelegen in het buurtschap IJsselvere ten zuidwesten van Oudewater. Het bevindt zich in een onbebouwd deel van de uiterwaard tussen de in het noordoosten gelegen Hollandse IJssel en de in het zuidwesten gelegen Zuidelijke IJsseldijk. Ten noordwesten van het plangebied is bebouwing te zien aan de weg (de huidige weg IJsselvere) die leidde naar een heulbrug (een stenen boogbrug) over de Hollandse IJssel. Deze brug verbond het toen nog aparte Utrechtse buurtschap IJsselvere met de Hollandse stad Oudewater (Visse 2000). Langs de Hollandse IJssel zijn aan weerszijden van deze brug kades te zien die het achterliggende land tegen het water van de Hollandse IJssel moesten beschermen.

De inname van Oudewater door de Spanjaarden in 1575 na Chr. toonde aan dat de middeleeuwse stadsmuren Oudewater niet voldoende bescherming konden bieden tegen de inslag van kanonskogels. Vanaf 1576 werden de verdedigingswerken daarom gemoderniseerd door de aanleg van aarden wallen en lunetten. Dit gebeurde ook rond IJsselvere nadat dit buurtschap in 1585 aan Oudewater was toegevoegd. Pas in 1632 waren de nieuwe verdedigingswerken gereed (Stoppelenburg 2009). Op de kaart van Johannes Blaeu uit 1647 zijn de verdedigingswerken duidelijk te zien (bijlage 5). Het noorden van het plangebied ligt hier deels over een bastion van een vestingwal, diens revetement (bekleding van de wal) en een vestinggracht. Ook is op de bastion een molen aanwezig die mogelijk binnen het plangebied heeft gelegen. Dit valt echter op basis van deze kaart niet met zekerheid te zeggen. In het zuiden van het plangebied zijn tuinen en een boomgaard aanwezig.

De molen op het 'zuytwesterpunt' (hoewel de molen op het zuidoosterpunt van de wal ligt, wordt zij in de bronnen standaard omschreven als de molen op het zuidwesterpunt) van de wal komt in 1641 voor het eerst in de bronnen voor. Waarschijnlijk is de molen al rond 1600 gebouwd. Het gaat om een standerdmolen met een rosmolen. In 1658 blijkt de standerdmolen te zijn vervangen door een stenen molen: de rekening voor het bouwen is nog niet afbetaald en de molenaar is in dat jaar gestorven. (mevrouw Stoppelenburg, Het Utrechts Archief).

Een achterstallig onderhoud aan de verdedigingswerken veroorzaakte dat in 1668 de Staten van Holland om hulp moest worden gevraagd om deze weer op te knappen. Hierdoor werden na 1672 de wallen verbeterd (Stoppelenburg 2009). Op een historische kaart van de vesting Oudewater uit 1698 is te zien dat binnen het plangebied nog steeds een bastion, revetement en vestinggracht aanwezig zijn (bijlage 6). De molen op de bastion lijkt echter verdwenen te zijn. Daarnaast is in het zuidoosten van het plangebied een vestinggracht erbij gekomen die vanaf de eerstgenoemde vestinggracht in zuidoostelijke richting naar de Hollandse IJssel gegraven is. Over de verdere invulling van het zuidelijk deel van het plangebied kan op basis van deze kaart niets gezegd worden. Dit is vanwege het feit dat deze kaart gericht is op het tonen van de vestingwerken van Oudewater.

Figuur 5: Oudewater op een kaart van Jacob van Deventer uit 1558 na Chr. Het plangebied is rood omkaderd. De rode stippellijn omkaderd een stuk grond van de gemeente Oudewater.

De vestingwerken waren wederom onderhevig aan verandering rond het midden van de 18^e eeuw (Blijdenstijn 2005; Stoppelenburg 2009). Op een historische kaart van Tirion uit 1749 is te zien dat er vooral in het zuiden en zuidoosten van de stad uitbreiding heeft plaatsgevonden door middel van een tweede wal en vestinggracht (bijlage 7). Ten behoeve van deze ontwikkeling is de Zuidelijke IJsseldijk ten zuidoosten van het plangebied verlegd en volgt het de contouren van de buitenste vestinggracht (bijlage 8). Binnen het noordelijk deel van het plangebied is nog steeds een deel van de bastion, diens revetement en de daaraan verbonden vestinggracht aanwezig. De vestinggracht die op de kaart uit 1698 erbij was gegraven en in het zuidoostelijk deel van het plangebied aanwezig was, is op deze kaart volledig verdwenen. Dit geldt ook voor eventuele tuinen en boomgaarden die zich in het zuiden van het plangebied hebben kunnen bevinden. In plaats daarvan is binnen de zuidelijke helft van het plangebied nu een deel van de tweede vestingwal aanwezig evenals een klein deel van de tweede vestinggracht.

Vanaf ongeveer de 17^e-18^e eeuw zijn er twee dicht bij elkaar gelegen molens: de standermolen op de Biezenwal en de stenen molen in IJsselveere. In de 18^e eeuw, met het teruglopen van de economie en de bevolking binnen de stad, blijkt de aanwezigheid van twee molens wat veel te zijn.

Het stadsbestuur is genoodzaakt zich actief te bemoeien met de gang van zaken. Zo werd de molenaar van de stenen molen in 1728 aangesproken op achterstallig onderhoud en in 1730 werd besloten de standerdmolen op de Biezenwal af te breken. Van de rosmolen wordt dan al niet meer gesproken, maar er is nog wel een duidelijk molenerf bij de molen op het 'zuytwesterpunt' (mevrouw Stoppelenburg, Het Utrechts Archief).

Op grond van een kopie van de Minuutplan is niet veel veranderd binnen het plangebied in de periode 1811-1832². De verschillende percelen binnen het plangebied zijn als volgt omschreven:

- 196, water/visscherij, eigenaar de stad Oudewater
- 197, tuin, eigenaar de stad Oudewater
- 204, water/visscherij, eigenaar de stad Oudewater
- 306, hooiland, eigenaar de stad Oudewater
- 308, korenmolen, eigenaar Gerrit Bakker, koornmolenaar

Eén van de eerste beslissingen van de regering van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden was de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, ten oosten van Utrecht. De Oude Hollandse Waterlinie kon worden ontmanteld: Oudewater was vesting-af. In 1821 verkocht de Staat de vier poorten aan Oudewater. Voor de IJsselpoort en de Hoofdwacht betaalde Oudewater driehonderd gulden, in totaal ging het om een bedrag van fl. 1050,-. In 1855 werd besloten om de IJsselpoort af te breken. Aan het onderhoud was de laatste decennia weinig meer gedaan en de poort was vervallen. Het Departement van Oorlog had toestemming verleend voor de afbraak. De wallen bleven langer staan dan de poorten. Wel mochten ze worden verlaagd, mits de afgegraven grond in de directe omgeving werd gestort, zodat de wallen in geval van nood weer snel verdedigbaar konden worden gemaakt. Pas in de periode 1870-1880 werden de wallen geheel afgegraven als een project voor werkelozen (mevrouw N. Stoppelenburg, Het Utrechts Archief).

Op een topografisch militaire kaart uit 1875 lijkt in het plangebied niets aan de voor de in 1749 beschreven situatie veranderd te zijn (bijlage 8). Op een topografisch militaire kaart uit 1898 is een groot deel van de vestingwerken echter geslecht (bijlage 9). Zo zijn de buitenste vestingwallen en beide vestinggrachten ten zuiden van Oudewater bijna in hun geheel geëgaliseerd of gedempt. Het plangebied lijkt ongeveer binnen twee gegraven sloten te liggen die van de Hollandse IJssel naar een nieuwe weg zijn aangelegd. Deze weg loopt parallel aan de Hollandse IJssel en is de huidige Utrechtse Straatweg. Het is niet geheel duidelijk hoe het plangebied in die tijd in gebruik was, hoewel het noorden van het plangebied nog wel de stenen molen omvat. De molen blijft in bedrijf tot in het begin van de 20^e eeuw. In 1927 wordt na blikseminslag besloten om de molen af te breken. Daarna verrijst hier een klein woonhuis, wat in de jaren '80 van de 20^e eeuw is afgebroken om de bushalte meer ruimte te geven. Op een topografische kaart uit 1959 is de molen daarom niet meer binnen het plangebied te zien (bijlage 10). De Molenstraat ten noorden van het plangebied is al wel aanwezig. De straat Molenwal wordt pas zichtbaar op een topografische kaart uit 1969, wanneer ook de busremise binnen het plangebied zichtbaar wordt. Ten tijde van het onderzoek was de busremise in het plangebied net gesloopt.

3.4. Mogelijke verstoringen

Er zijn enkele factoren die voor een verstoring van de bodem en het eventuele bodemarchief binnen het plangebied kunnen hebben gezorgd:

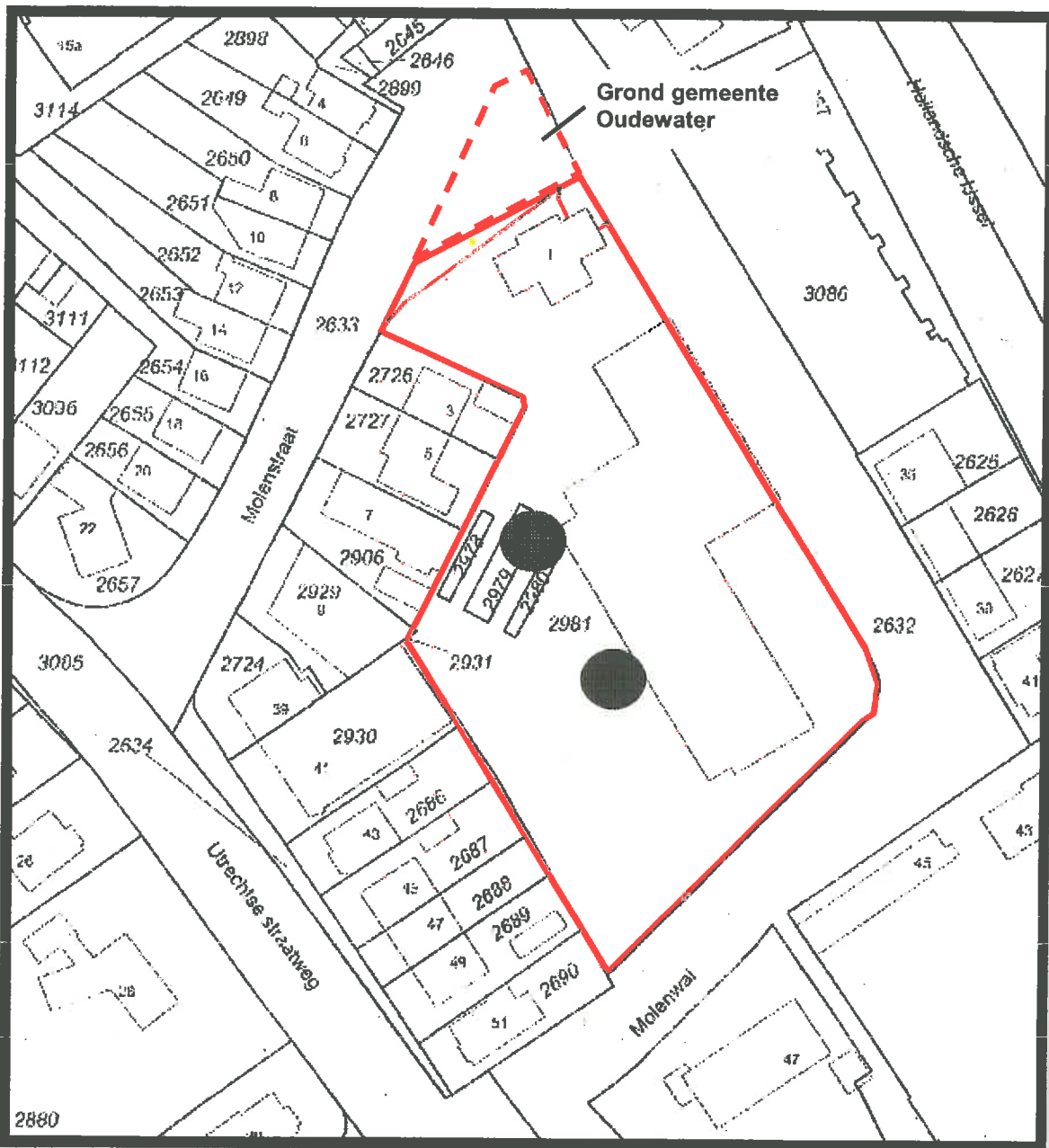
- De aanleg van een KPN-datatransportkabel, laagspanningskabel en waterleiding in het noorden van het plangebied (op basis van KLIC-melding, Figuur 6);
- Tijdens sloopwerkzaamheden van de busremise werd een asbesthoudende pijpleiding aangetroffen die vast zat aan de funderingen van de busremise. De leiding en funderingen bevonden zich op 40 cm diepte -mv in een vermoedelijk aangebracht zandpakket dat een dikte heeft van ongeveer 50 cm. Dit zandpakket fungeerde vermoedelijk als stabilisatiezand voor de

² Met dank aan mevrouw N. Stoppelenburg van het Utrechts Archief voor het sturen van kopieën van het Minuutplan van de Gemeente Oudewater.

aanleg van het rangeerterrein (persoonlijke communicatie met de heer Uijtewaal, Heijwaal Projectontwikkeling);

- Volgens het rapport van het bodemonderzoek dat in juni 2009 is uitgevoerd in het plangebied is de bovengrond licht verontreinigd met zink en sterk verontreinigd met PAK (polycyclische aromatische koolwaterstoffen). De laatste verontreiniging was waargenomen bij een brandplek waargenomen aan de noordwestelijke zijde van de olieopslag (Figuur 6). De ondergrond was licht verontreinigd met barium, cadmium, kwik, lood, zink, PAK en minerale olie. Dit is vermoedelijk gerelateerd aan de in de ondergrond aanwezige bijmengingen met puin. De plaatselijke bijmenging met minerale olie is vermoedelijk veroorzaakt door een defect aan de OBAS (Oliebenzineafscheider, voor de locatie zie Figuur 6). Het grondwater is licht verontreinigd met barium, zink en xylenen en sterk met arseen, stoffen die vermoedelijk natuurlijk in oorsprong zijn. In het rapport wordt benadrukt extra aandacht te geven aan de grond rondom de brandplek en aan de ontmanteling van de OBAS (Van Baal 2009). Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in de periode vóór de sloopwerkzaamheden en het is onduidelijk tot op welke schaal de grond nog verontreinigd zal zijn;
- De aanleg van de vestinggrachten;
- Het slechten van een groot deel van de vestingwerken aan het eind van de 19^e, begin 20^e eeuw;
- Er kunnen in het plangebied erosieve rivierverleggingen van de Hollandse IJssel hebben plaatsgevonden in de periode vóór de afdamming in 1285 na Chr. Deze mogelijkheid kan echter niet met enig bewijs worden ondersteund.

Figuur 6: Grondverstoringen door de aanleg van leidingen en kabels in de ondergrond van het plangebied. Het plangebied (percelen 2978 tot 2981) zelf is rood omkaderd. Het gebied binnen de rode stippellijn is een stuk grond van de gemeente Oudewater. De blauwe lijn is een waterleiding, de groene lijn KPN-datatransportkabels en de oranje punt is het uiteinde van een laagspanningskabel. De zwart gearceerde plek is de vermoedelijke locatie van de brandplek, terwijl de rood gearceerde plek de vermoedelijke locatie is van de OBAS.

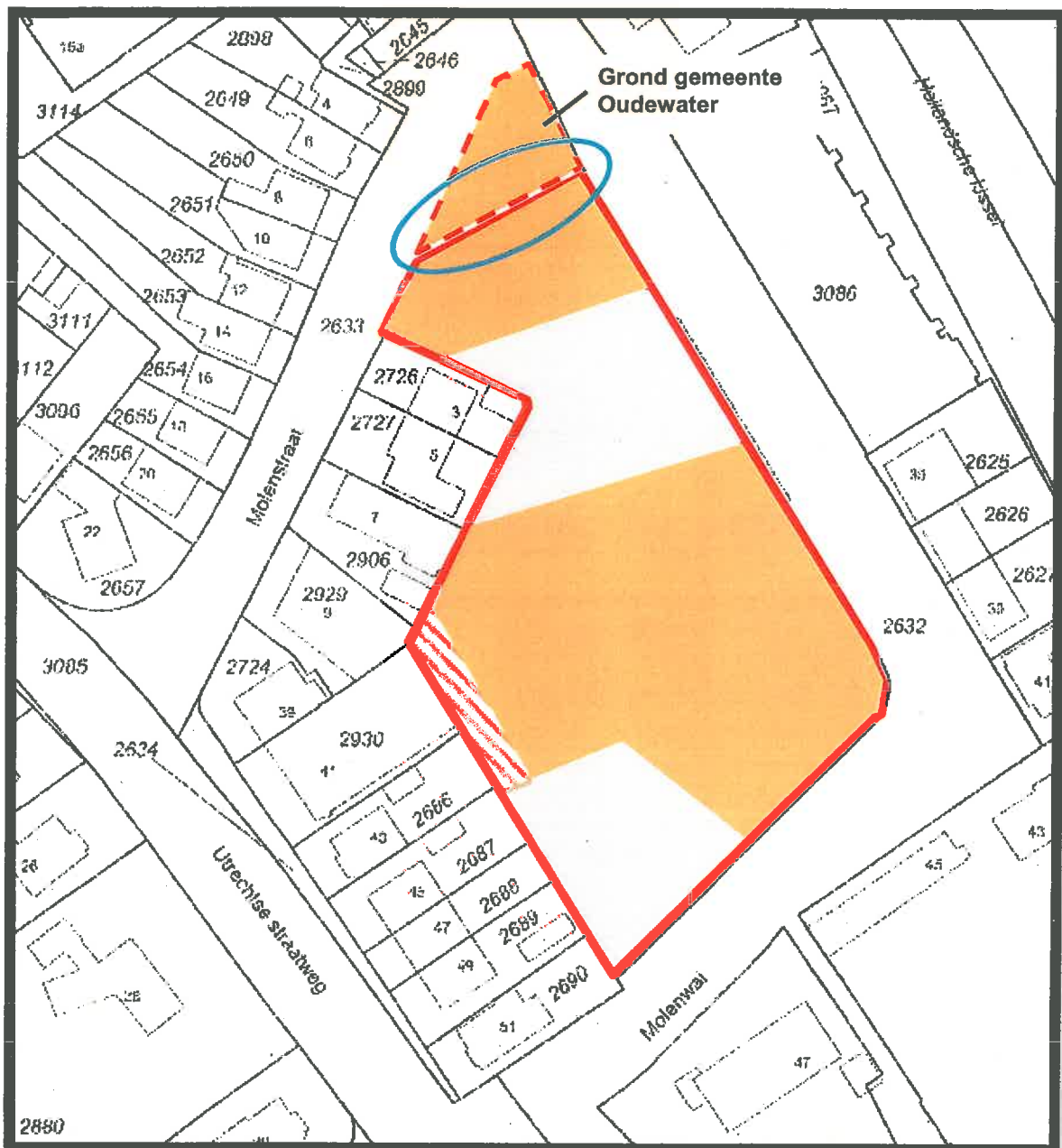
4. Verwachtingsmodel

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt verwacht dat het plangebied is gelegen op de stroomrug van de rivier de Hollandse IJssel. In het verleden waren stroomruggen interessante vestigingsplaatsen vanwege hun relatief hogere ligging in het landschap, de nabijheid van de rivier en de relatief gunstige waterhuishouding. Op grond van het feit dat de Hollandse IJssel begon te stromen vanaf ongeveer 250 na Chr., is de verwachting dat archeologische resten (zoals nederzettingen, akkercomplexen en graven) kunnen worden aangetroffen uit de periode vanaf de Laat-Romeinse tijd.

IJsselveere ontstond waarschijnlijk in de 10de eeuw ten noordoosten van de Hollandse IJssel bij de samenloop van de stroomruggen de Lange Linschoten en de Hollandse IJssel. In de loop van de 12de eeuw startte de ontginning van het gebied ten zuiden van de Hollandse IJssel door de aanleg van de Zuidelijke IJsseldijk. Ondanks het feit dat het plangebied daardoor in een uiterwaard terecht kwam, zorgde de afdamming van de Hollandse IJssel in 1285 na Chr. ervoor dat het plangebied grotendeels droog kwam te staan. Deze afdamming zorgde er ook voor dat rivierverleggingen door het landschap niet meer mogelijke archeologische resten konden eroderen. Vanaf de Late-Middeleeuwen kan het plangebied in gebruik zijn geweest als graas- en/of akkergebied door de lokale bevolking die op de Zuidelijke IJsseldijk woonde. Aangezien de dijk direct ten zuidoosten van het plangebied ligt, is het daarnaast ook mogelijk dat in het zuidoostelijk gedeelte van het plangebied nog een deel van de dijkvoet aanwezig is. Op deze dijkvoet of op een verhoogde woonplaats kunnen zich nog bewoningsresten (zoals stallen, aardewerk, bot) bevinden uit de periode vanaf de 12^e eeuw.

In de tweede helft van de 16de eeuw werd besloten tot de aanleg van moderne vestingwerken rondom Oudewater. Een verdere uitbreiding hiervan zou volgen in het midden van de 18^e eeuw. Hierdoor kwam binnen het plangebied een dubbele vestingwal en -gracht te liggen en werd de Zuidelijke IJsseldijk direct ten zuidoosten van het plangebied verlegd. De aanleg van de vestingwallen kan archeologische bewoning- of begravingsresten uit voorgaande periodes hebben bedekt en beschermd. Het graven van de grachten kan echter hebben gezorgd voor een verstoring en/of verwijdering hiervan. Op de bastion van de eerste en meest noordelijke vestingwal hebben in het verleden twee elkaar in de tijd opeenvolgende molens gestaan waarvan de resten mogelijk nog binnen het noordelijk deel van het plangebied liggen. De straatnamen Molenstraat en Molenwal kunnen hier ook op duiden. De eerste houten standermolen werd waarschijnlijk rond 1600 gebouwd, waarna de bouw van de tweede stenen molen al snel volgde, ongeveer in 1655. Aan het eind van de 19de eeuw werd besloten tot het slechten van de vestingwallen en het dempen van de vestinggrachten. De vestingwallen zijn hierbij niet in hun geheel verdwenen blijkens de nog steeds aanwezige hoogteverschillen binnen het plangebied. Een slechts gedeeltelijke egalisatie van de vestingwerken blijkt ook uit het feit dat de stenen molen kon blijven bestaan tot 1927. Naast mogelijke resten van molens en vestingwerken, kunnen de gedempte grachten ook nog grachtvullingen bevatten met daarin aanwezig archeologisch vondstmateriaal uit de Late-Middeleeuwen tot Nieuwe Tijd C. De aanwezigheid, het behoud en de datering van dit soort resten in de vestinggrachten van Oudewater blijkt ondermeer ook uit een archeologisch onderzoek dat op 50 meter ten zuidoosten van het plangebied heeft plaatsgevonden (onderzoeksmelding 30.960, waarneming 418.656).

Samengevat is de verwachting op archeologische resten in de ondergrond van het plangebied zeer hoog te noemen. Direct onder het maaiveld wordt ten eerste een 40 cm dikke stabilisatielaag van zand verwacht die aangebracht is voor de aanleg van de busremise. Onder deze laag bevinden zich zeer waarschijnlijk nog de archeologische resten van vestingwerken uit de 16de-18de eeuw, bestaande uit gedeeltelijk bewaarde vestingwallen met daarop mogelijke resten van molens, evenals gedempte vestinggrachten en diens grachtvullingen (zie voor de mogelijke ligging van de vestingonderdelen). Daarnaast kunnen onder de vestingwallen nog bewoning- en begravingssporen uit de periode vanaf de Laat-Romeinse tijd aanwezig zijn. Deze sporen kunnen zich ook op de mogelijk nog aanwezige voet van een deel van de Zuidelijke IJsseldijk bevinden. Deze werd in de loop van de 12de eeuw aangelegd, maar kon bij de aanleg van de buitenste vestingwerken in de 18de eeuw niet langer in gebruik worden genomen. De archeologische resten die zich nog in de ondergrond kunnen bevinden, bestaan door de conserverende werking van de kleiige ondergrond waarschijnlijk uit zowel organische als anorganische resten.

Figuur 7: Op deze kaart wordt binnen het rood omkaderde plangebied (en een stuk gemeentegrond binnen de rode stippellijn) de ligging van mogelijke resten van de vestingwerken en voet van de Zuidelijke IJsseldijk aangegeven. De vestingwallen zijn hier oranjeleurig en de vestinggrachten blauwleurig weergegeven. De resten van molens uit de 16de-17de en 18de-begin 20ste bevinden zich mogelijk binnen de blauwe omcirkeling. De mogelijke ligging van restanten van de voet van de Zuidelijke IJsseldijk onder de buitenste vestingwal is gearceerd weergegeven.

5. Aanbevelingen

Aan de hand van het bureauonderzoek is geconstateerd dat in de ondergrond van het plangebied (en een stuk grond van de gemeente Oudewater ten noorden hiervan) er archeologische bewoning- en/of begravingsresten aanwezig kunnen zijn die dateren in de periode vanaf de Laat-Romeinse tijd tot de Nieuwe tijd A. De verwachting op dit soort resten is middelhoog. Daarentegen is er een zeer hoge verwachting op de aanwezigheid van 16de-18de eeuwse vestingwerken onder een zandophogingpakket dat tot ongeveer 50 cm onder het maaiveld reikt. Op basis van deze resultaten wordt geadviseerd om in het kader van verdere planvorming in het gebied rekening te houden met verdere archeologische maatregelen. Door uitvoering van aanvullend onderzoek binnen het plangebied is het mogelijk vast te stellen in hoeverre archeologische waarden aanwezig zijn en of deze behoudenswaardig zijn. Er wordt aangeraden dit vervolgonderzoek door middel van proefsleuven uit te laten voeren, aangezien de verwachting op archeologische resten van vestingwerken in de ondergrond zeer hoog is.

Voor alle gravende onderzoeken, waaronder proefsleuven, dient voorafgaand aan de uitvoering van het onderzoek een Programma van Eisen geschreven te worden. Dit Programma van Eisen moet goedgekeurd worden door de bevoegde overheid (de Gemeente Oudewater) alvorens met het onderzoek kan worden begonnen. Houd er rekening mee dat de goedkeuring ongeveer zes weken in beslag neemt.

NB. Bovenstaand advies dient gecontroleerd en beoordeeld te worden door de bevoegde overheid, in dit geval de Gemeente Oudewater. Deze zal vervolgens een besluit nemen inzake de te volgen procedure. Becker & Van de Graaf bv wil meegeven dat voordat dit besluit genomen is, er niet begonnen kan worden met bodemverstorende activiteiten of activiteiten die voorbereiden op bodemverstoringen.

5.1. Betrouwbaarheid

Het uitgevoerde onderzoek is op zorgvuldige wijze verricht volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en methoden. Het archeologisch onderzoek is erop gericht om de kans op het aantreffen dan wel vernietigen van archeologische waarden bij bouwwerkzaamheden in het plangebied te verkleinen. Aangezien het onderzoek is uitgevoerd door middel van een bureaustudie kan echter, op basis van de geraadpleegde bronnen, de aan- of afwezigheid van eventuele archeologische waarden nooit geheel gegarandeerd worden.

Geraadpleegde bronnen

- Alterra, 2005: Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000, blad 38 W/O, Wageningen.
- Baal, S.J. van, 2009: Rapport Nulsituatie (T=2009) bodemonderzoek Molenstraat 1a te Oudewater, Breda.
- Bakker, H. de, 1966: De subgroepen van het systeem van bodemclassificatie voor Nederland. In: Boor en Spade: verspreide bijdragen tot de kennis van de bodem van Nederland, deel 15. Stichting voor Bodemkartering (Wageningen)
- Beek, M./ M.A. Kooiman, 1993: Oudewater: geschiedenis en architectuur, Zeist (Monumenten-inventarisatie provincie Utrecht).
- Berendsen, H.J.A., 20053 (1997): Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's, Assen.
- Blijdenstijn, R., 2005: Tastbare Tijd, Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht, Amsterdam.
- Centraal College van Deskundigen, 2006: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1, Gouda.
- Deeben, J. / D.P. Hallewas / TH.J. Maarleveld, 2002: Predictive modelling in Archaeological Heritage Management of the Netherlands: the Indicative Map of Archaeological Values (2nd Generation), in Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort, vol. 45.
- Kadaster, 1832: Oorspronkelijke aanwijzende tafel der grondeigenaren en der ongebouwde en gebouwde vaste eigendommen benevens van derzelve inhouds-grootte, klassering en belastbaar inkomen, volgens het kadaster. Kadastrale gegevens (OAT-gegevens) behorende bij de minuutplannen van Oudewater (<http://watwaswaar.nl>).
- Mulder, E.F.J. de/ M.C. Geluk/ I.L. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: De ondergrond van Nederland, Groningen/Houten.
- Stichting voor Bodemkartering, 1984: Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, blad 38 West Gorinchem, Wageningen.
- Stoppelenburg, N., 2009: 'De Hollandse Waterlinie en haar gevolgen voor de economie van Oudewater', ongepubliceerd.
- Visse, M., 2000: Over monumenten gesproken... Monumenten en hun verhalen in Oudewater, Utrecht.

Websites

watwaswaar.nl

www.ahn.nl/viewer

www.molendatabase.org

www.rhcrijnstreek.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=132&Itemid=42

Verklarende woordenlijst

antropogeen	Ten gevolge van menselijk handelen (door mensen veroorzaakt/gemaakt).
ARCHIS-melding	Elke melding bij het centraal informatiesysteem (ARCHIS).
artefact	Alle door de mens vervaardigde of gebruikte voorwerpen.
buitendijks	Gronden die aan de rivierzijde van een dijk liggen. In het buitendijkse gebied liggen de uiterwaarden.
fluviaal	Door rivieren gevormd, afgezet.
Hollandveen	Holocene formatie, ontstaan tussen 3500 en 1500 voor Chr.
Holoceen	Jongste geologisch tijdvak dat nog steeds voortduurt (vanaf de laatste IJstijd: ca. 8800 jaar voor Chr.).
in situ	Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponeerd, weggegooid of verloren.
korn	Laag gebied waar na overstroming van een rivier vaak water blijft staan en klei kan bezinken.
meander	Min of meer regelmatige lusvormige rivierbocht (genoemd naar de Meander in Klein Azië, thans Menderes).
meanderen	(van rivieren of beken) Zich bochtig door het landschap slingeren.
oeverafzetting	Rug langs een rivier, bestaande uit overwegend kleiafzettingen.
oeverwal	Langgerekte rug langs een rivier of kreek, ontstaan doordat bij het buiten de oevers treden van de stroom het grovere materiaal het grovere materiaal het eerst bezinkt.
plangebied	gebied waarbinnen de realisering van de planvorming het bodemarchief kan bedreigen
Pleistoceen	Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatwisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 voor Chr.).
Prehistorie	Dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven.
stratigrafie	Opeenvolging van lagen in de bodem.
stroomgordel	Het geheel van rivieroeverwal-, rivierbedding- en kronkelwaard-afzettingen, al dan niet met restgeul(en).
stroomrug	Oude riviergeul die zodanig is opgehoogd met zandige afzettingen dat de rivier een nieuwe loop heeft gekregen; blijven door inklinking van de komgebieden als een rij in het landschap liggen.

Lijst van Afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische Monumenten Kaart
ARCHIS	Archeologisch Informatie Systeem
AWN	Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
CHS	Cultuur-historische Hoofdstructuur
Fig.	Figuur
GHG	Gemiddeld hoogste grondwaterstand
GLG	Gemiddeld laagste grondwaterstand
IVO	Inventariserend Archeologisch Onderzoek

IKAW
KNA
RACM
RCE

Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (voormalig RACM)

Bijlage 1: Topografische kaart

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

 Plangebied

Bijlage 2: Locatiekaart

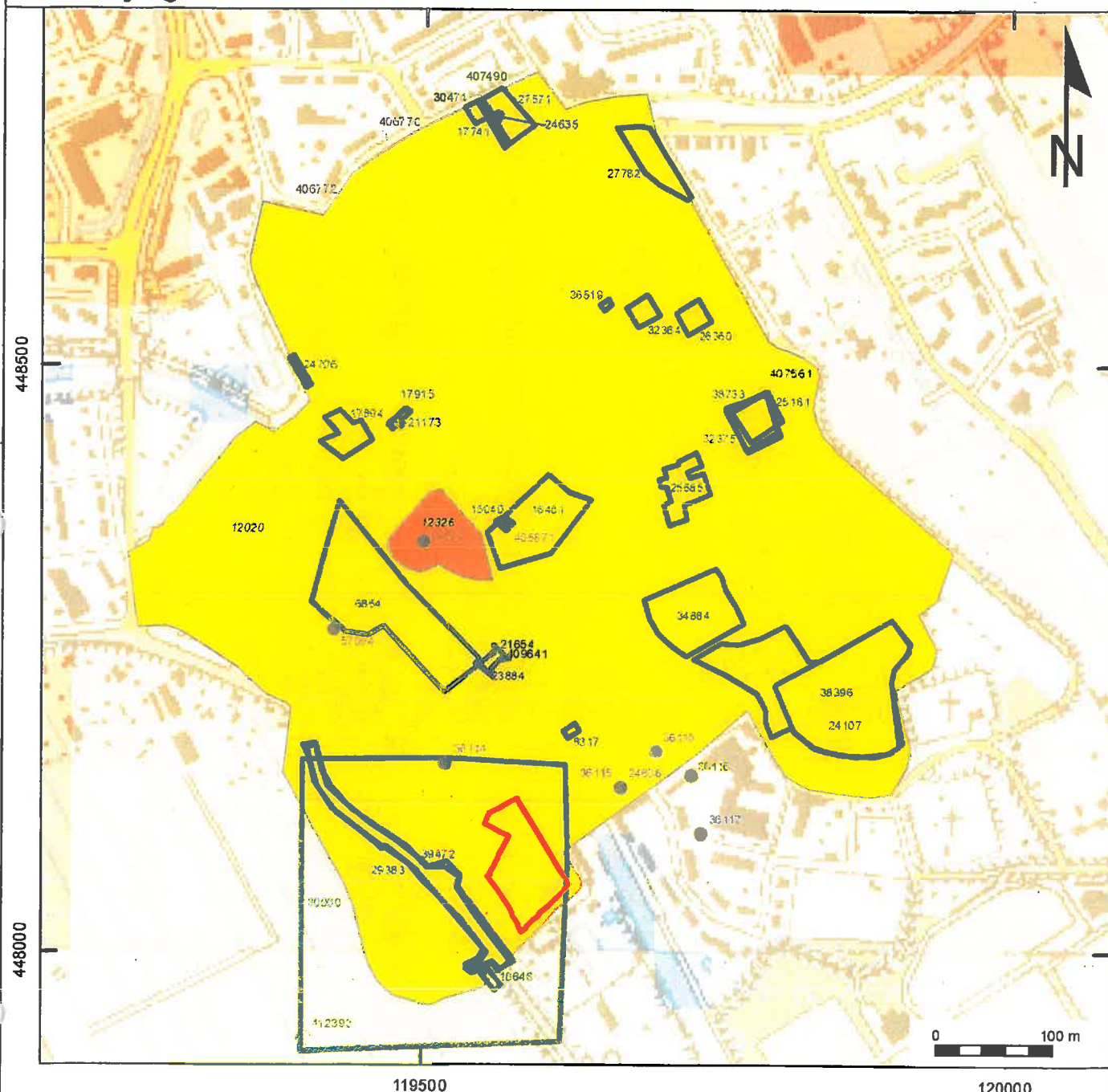

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

 Plangebied

Bijlage 3: Archis-informatie

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

- vondstmeldingen
- waarnemingen
- plangebied
- onderzoeksmeldingen

monumenten

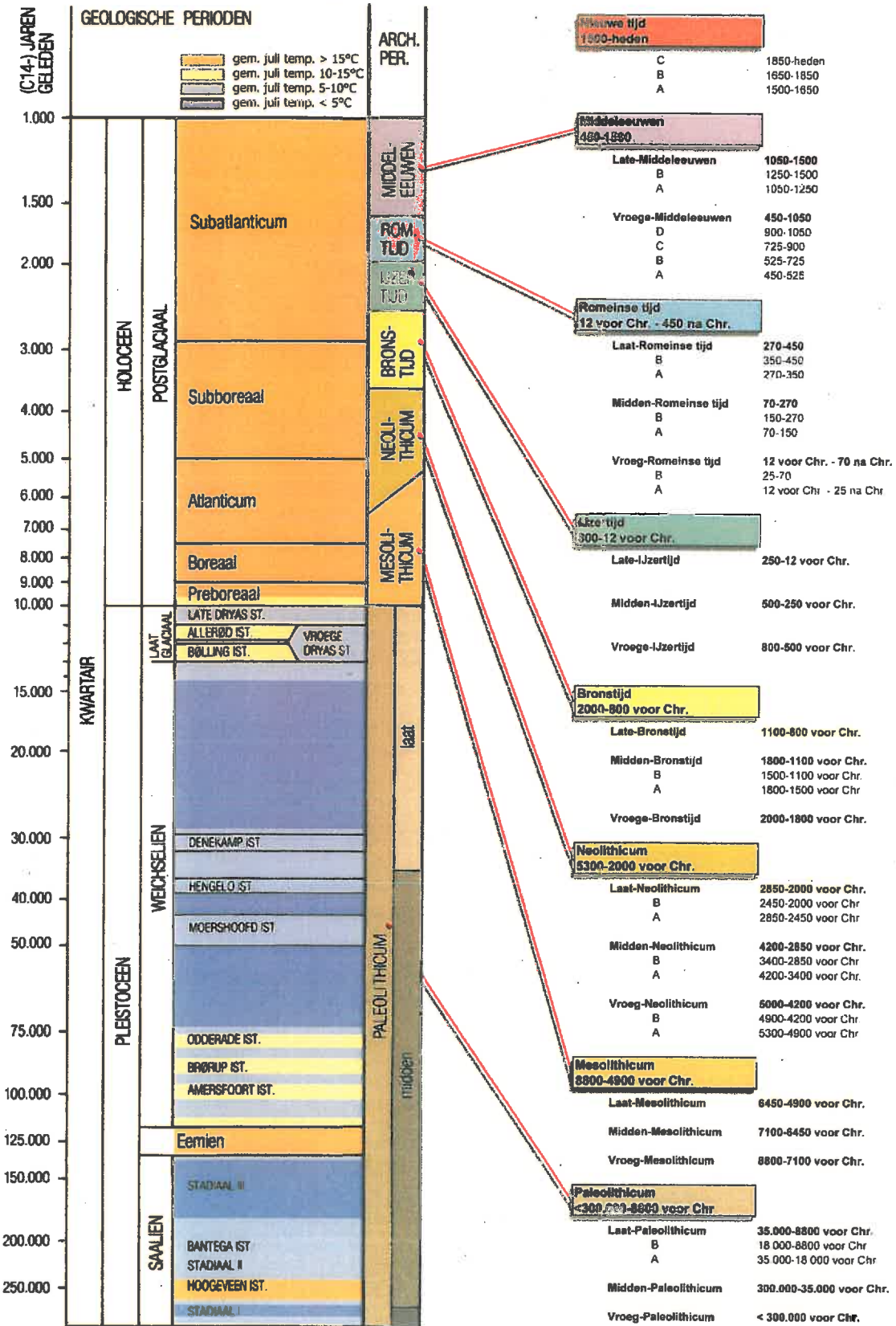
Archeologische waarde

- Terrein van archeologische betekenis
- Terrein van archeologische waarde
- Terrein van hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

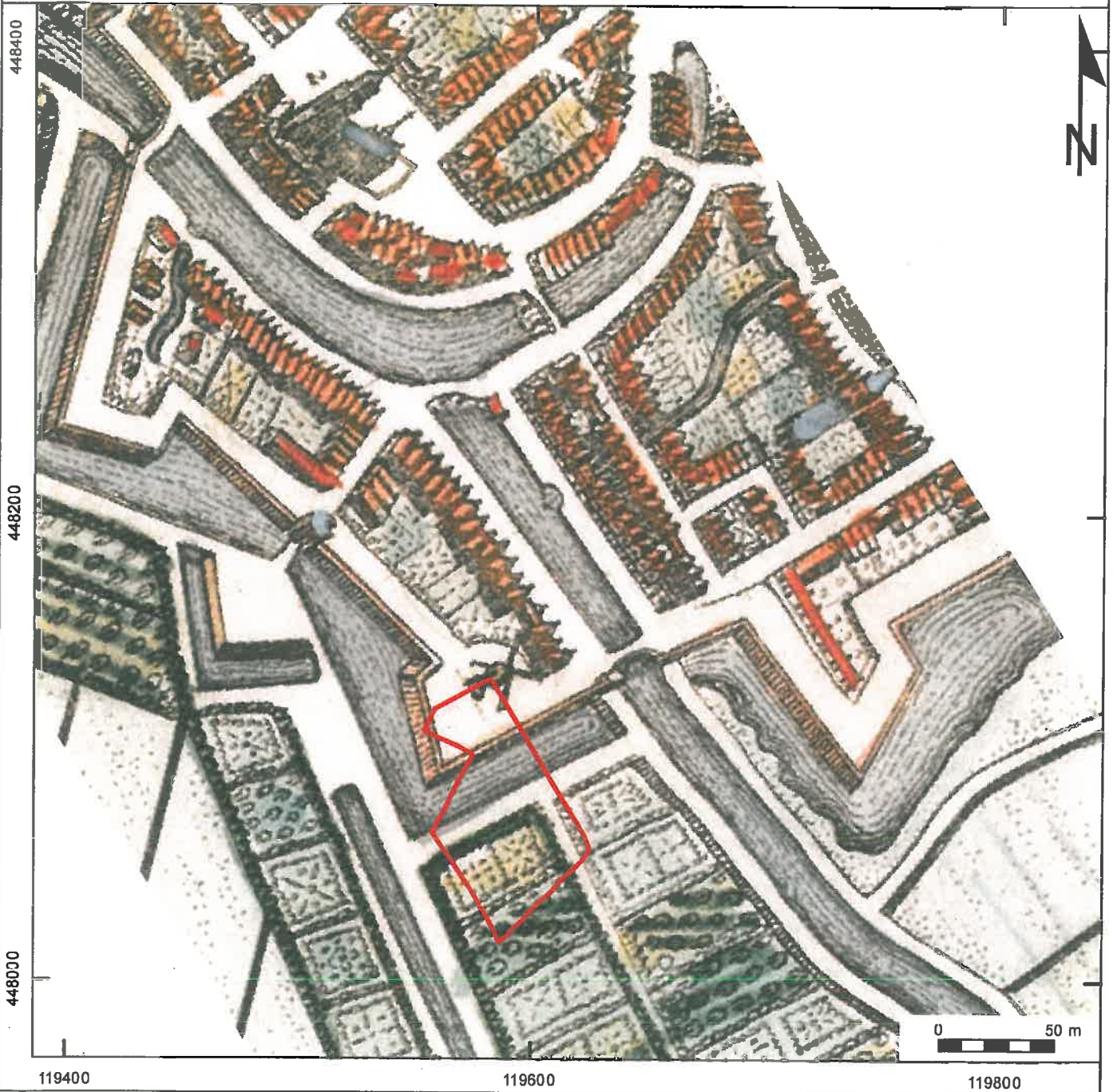
IKAW

- lage trefkans (water)
- middelhoge trefkans (water)
- hoge trefkans (water)
- lage trefkans
- water
- middelhoge trefkans
- ongekarteerd
- hoge trefkans
- zeer lage trefkans

Bijlage 4: Periodentabel

Bijlage 5: Historische kaart van Blaeu 1647

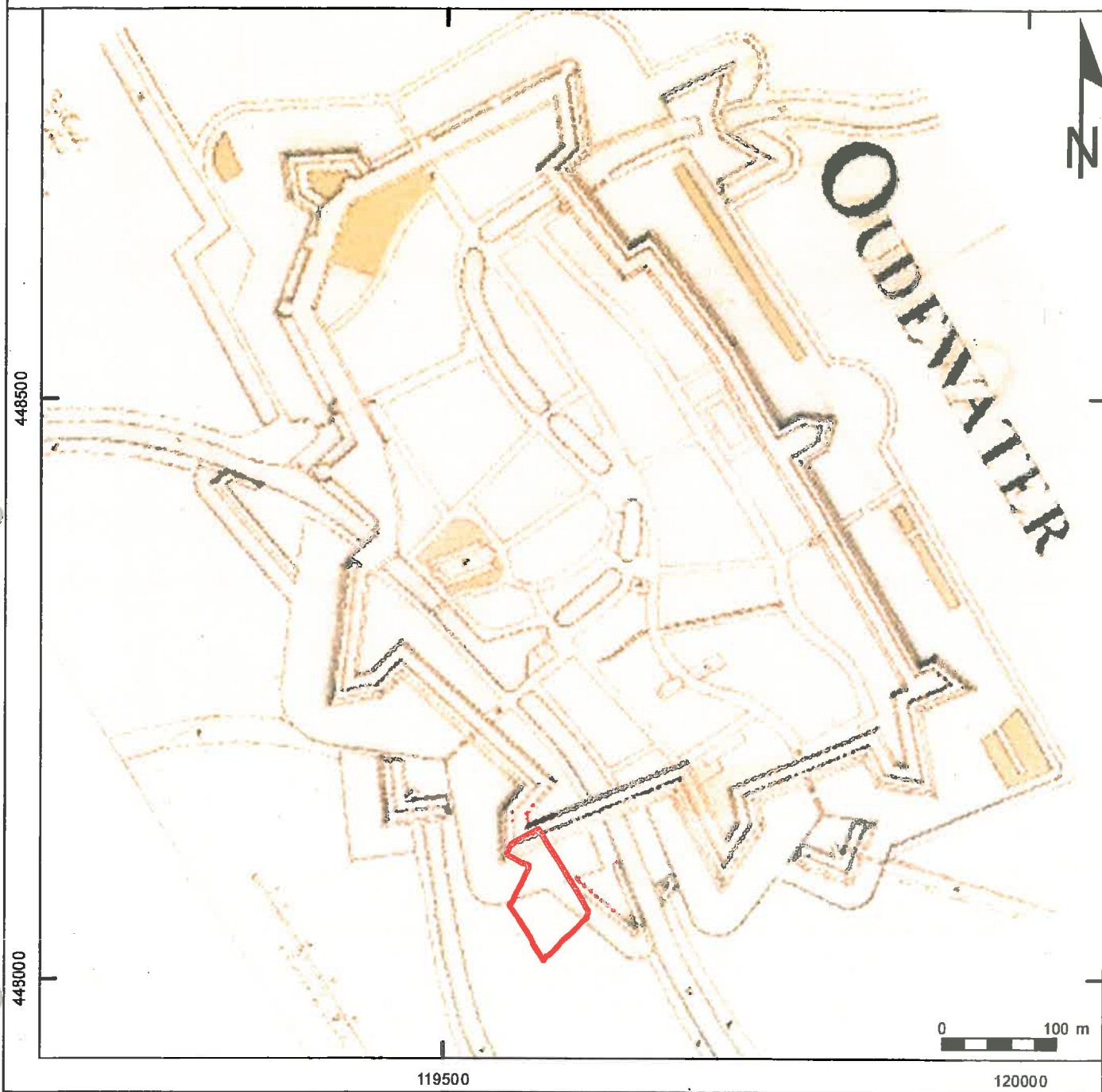

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

 Plangebied

Bijlage 6: Historische kaart Vesting 1698

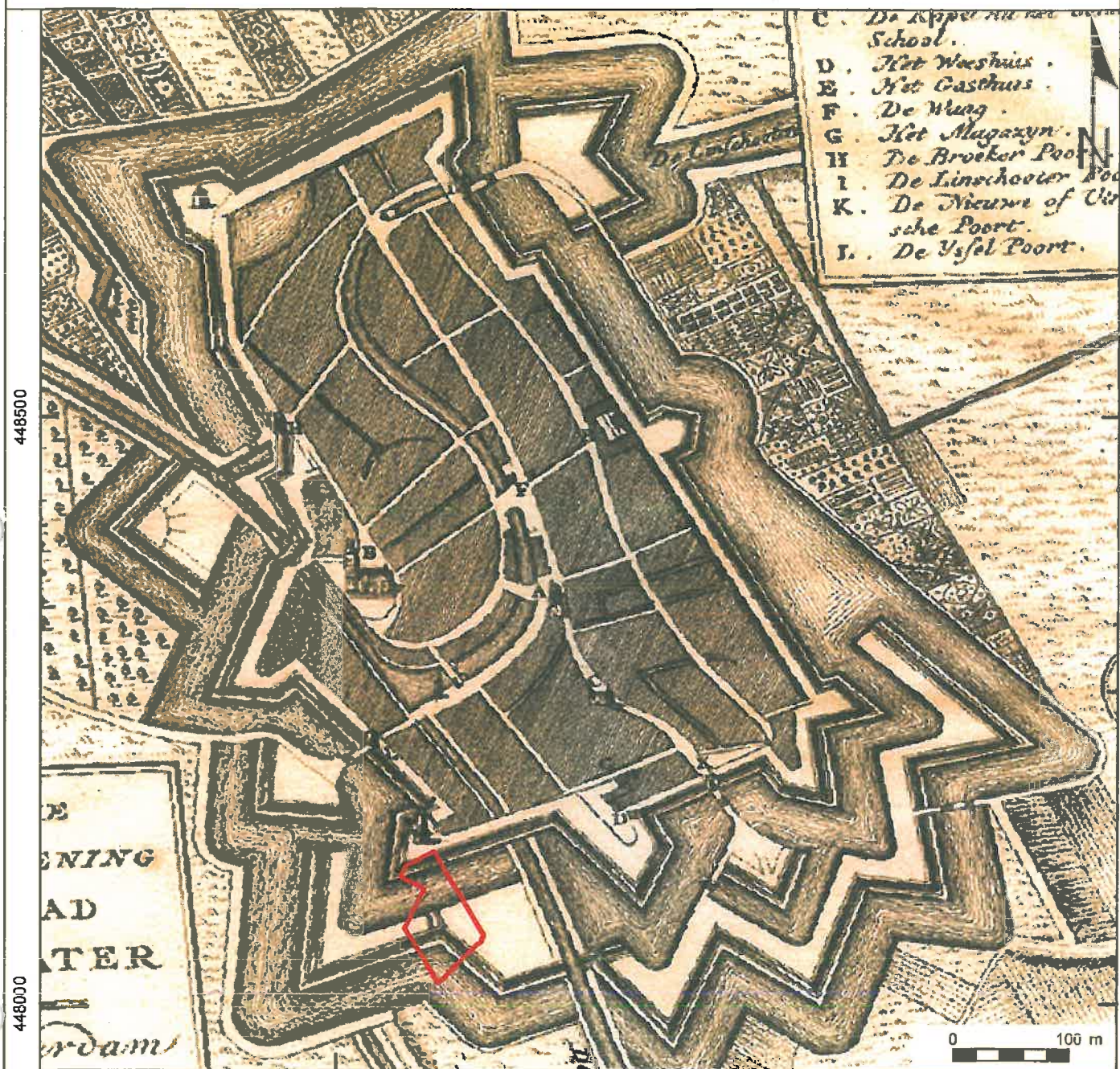

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

 Plangebied

Bijlage 7: Historische kaart van Tirion 1749

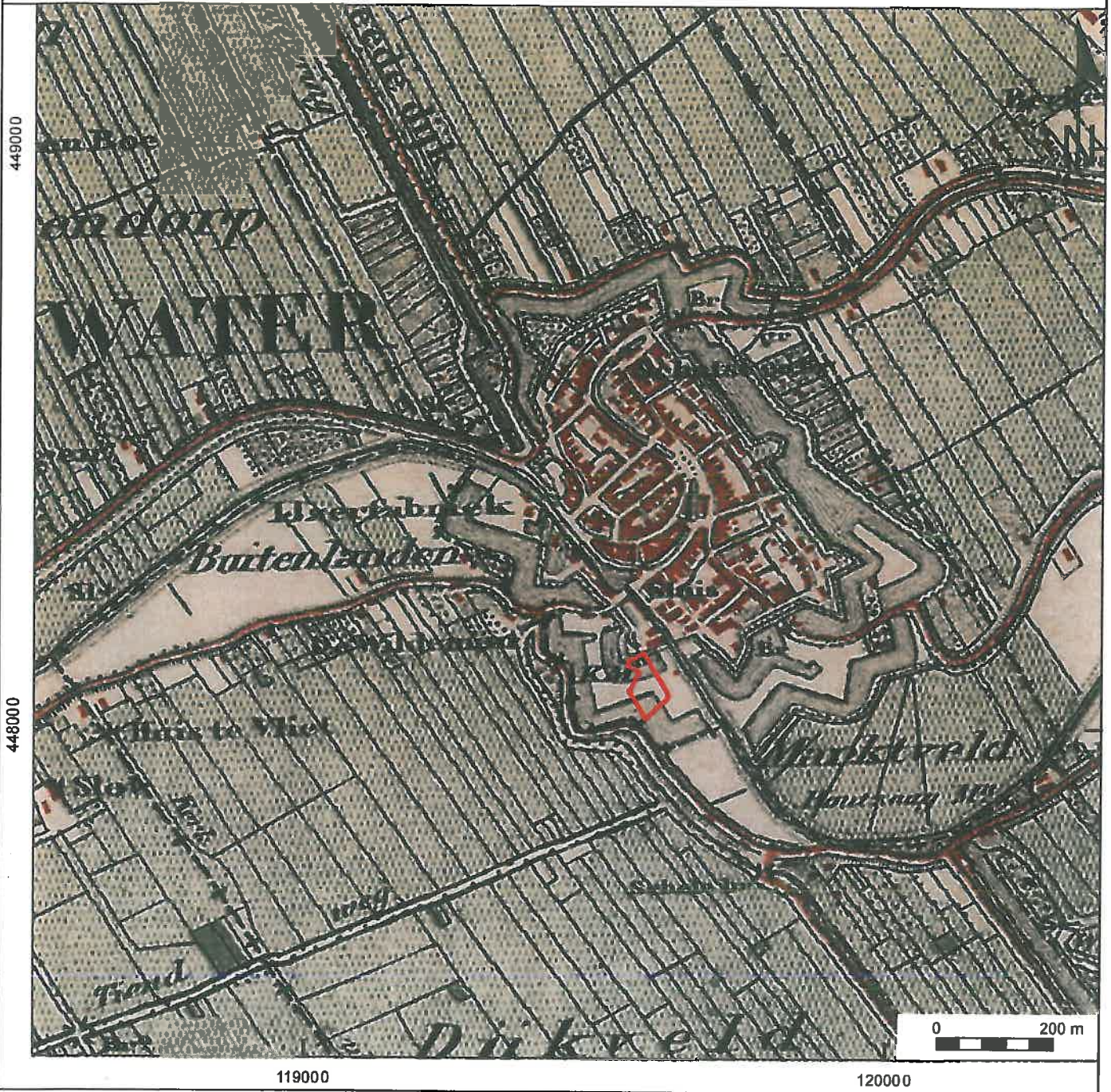

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

 Plangebied

Bijlage 8: Topografische Militairekaart 1875

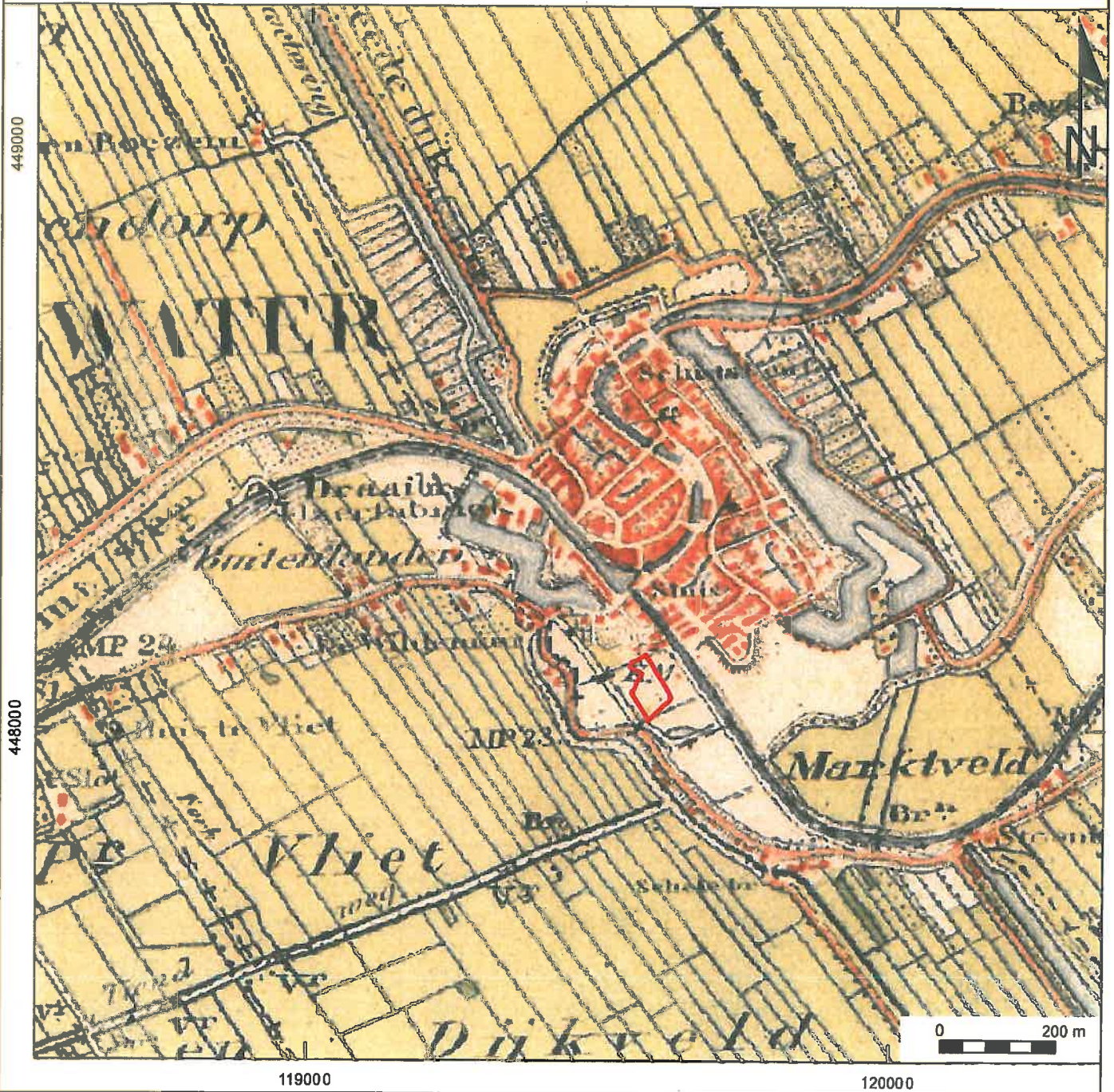

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

 Plangebied

Bijlage 9: Topografische Militairekaart 1898

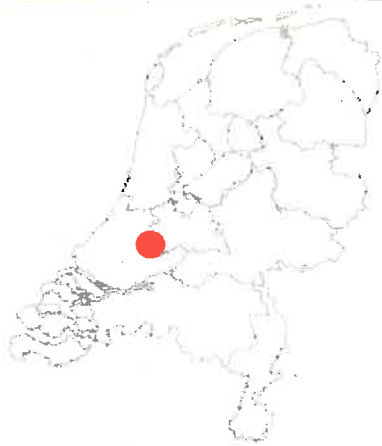
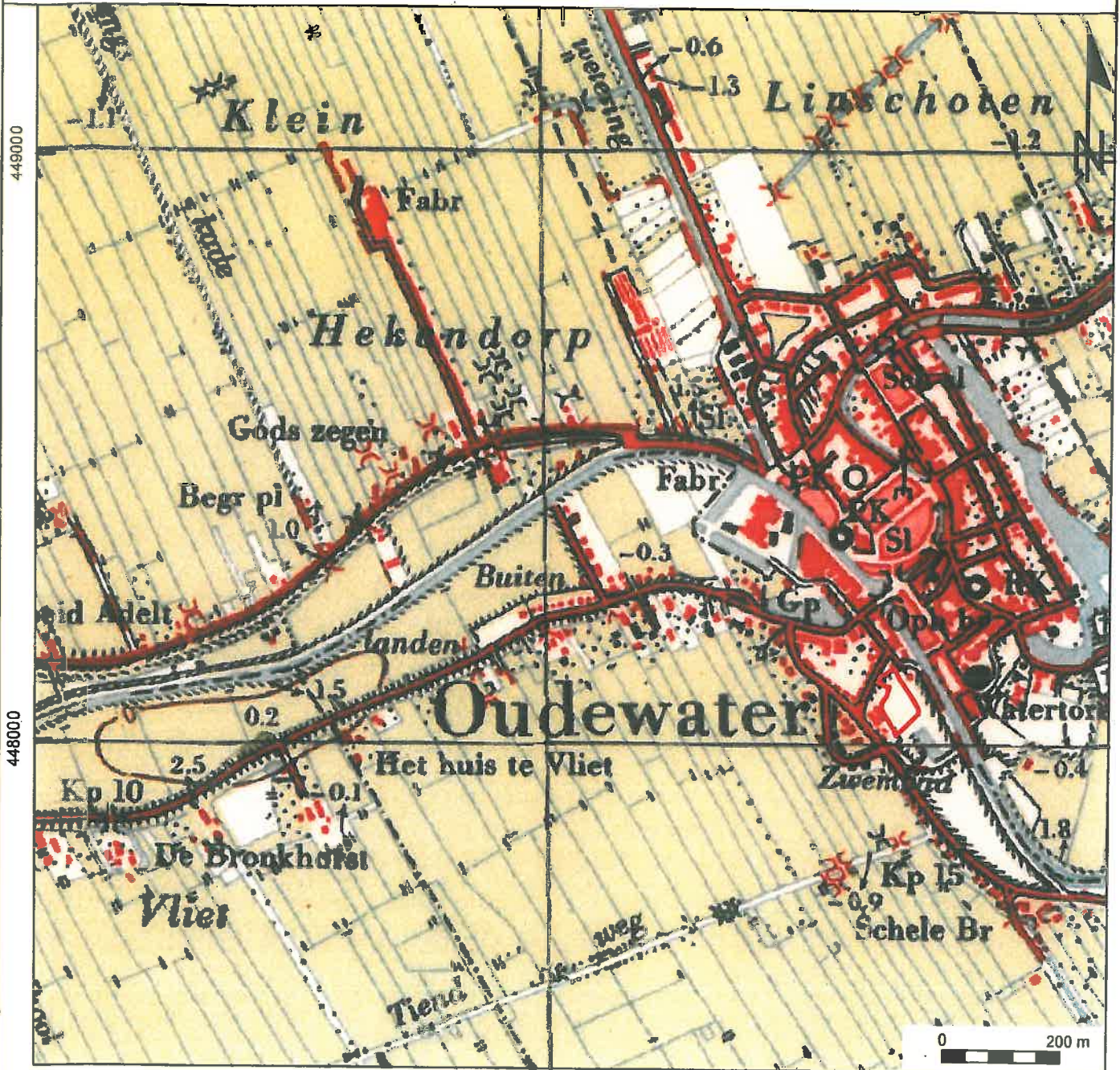

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

 Plangebied

Bijlage 10: Topografische kaart 1959

Projectnummer: 23220810
Projectnaam: Oudewater, Molenwal

Legenda

 Plangebied